

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ STUDIUM

2010 – 2013

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Simona Žáková

**Pracovní výchova, její význam pro vycházející žáky ze
základních škol praktických a speciálních**

Praha 2013

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. Viola Rašínová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR STUDIES

2010 - 2013

BACHELOR THESIS

Simona Žáková

**Manual traiding and its importance for this pupils in
graduating classes at the end of practical and special primary
schools**

Prague 2013

The bachelot thesis Work Supervisor: PaedDr. Viola Rašínová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 8. 3. 2013

Simona Žáková.

Poděkování

Děkuji PaedDr. Viole Rašínové za její ochotu, vstřícnost, rady a odbornou pomoc při vedení mé bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá významem pracovní výchovy pro vycházející žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

V teoretické části jsou shrnuty pojmy související s tématem práce. Dále je charakterizována pracovní výchova jako předmět ve vzdělávací soustavě, vhodné zásady, metody a formy, které jsou pro pracovní výchovu doporučovány. Na význam pracovní výchovy je poukázáno v tématických okruzích, které zároveň mohou sloužit jako inspirace pro oblast dalšího vzdělávání.

Praktická část obsahuje tabulky pro komparaci rámcově vzdělávacích programů v základním vzdělávání poukazující na rozdíly v dotaci hodin pracovní výchovy. Dále obsahuje náslechy z hodin, ve kterých se zobrazují získané vědomosti a osvojené zručnosti žáků posledních ročníků.

Klíčové pojmy

Mentální postižení, pracovní výchova, vzdělávací program, základní škola praktická, základní škola speciální, žák

Annotation

This paper deals the importance of education of practical skills for pupils with special educational needs.

The theoretical section summarizes the concepts related to the topic of this paper. Further, the subject itself is characterized as a subject in the educational system, its appropriate principles and the recommended methods and forms are stated. The importance of this special subject is highlighted within thematic areas. The chosen procedure can also serve as inspiration for the further education.

The practical section contains tables and charts for comparison of framework educational programs in basic highlighting the differences in amount of lessons subsidy at this school subject. It also contains presentations of observations of some classes to show the acquired knowledge and skills of students of specific graduate classes.

Key words

Curriculum, manual training, mental disability, pupil, practical primary school, special primary school

OBSAH

ÚVOD	9
1 VYMEZENÍ POJMŮ	10
1.1 Základní škola praktická (ZSP).....	10
1.1.1 Charakteristika RVP pro Základní školu praktickou.....	11
1.1.2 Vřazování žáků do ZŠ praktických.....	12
1.2 Základní škola speciální.....	12
1.2.1 Charakteristika RVP pro ZŠ speciální.....	13
1.2.2 Vřazení žáka do ZŠ speciální.....	14
1.3 Charakteristika zdravotního postižení, sociálního znevýhodnění.....	14
2 PRACOVNÍ VÝCHOVA	17
2.1 Charakteristika předmětu.....	17
2.2 Vhodné vyučovací zásady přístupů v hodinách PV.....	17
2.3 Hlavní výchovné a vzdělávací úkoly hodin PV.....	29
2.4 Pracovní výchova ve speciálním školství.....	30
2.5 Vliv zvláštností žáků s mentálním postižením na pracovní činnost.....	31
3 VÝZNAM PRACOVNÍ VÝCHOVY PRO VYCHÁZEJÍCÍ ŽÁKY	34
3.1 Pracovní výchova v základní škole praktické.....	34
3.1.1 Význam cílů v tématických okruzích.....	35
3.2 Pracovní výchova v základní škole speciální.....	39
3.2.1 Význam cílů v tématických okruzích dle RVP TŠS - I.díl.....	40
3.2.2 Význam cílů v tématických okruzích dle RVP TŠS - II.díl.....	42

3.3 Pracovní výchova a mezipředmětové vztahy.....	44
3.4 Hodnocení žáků v hodinách Pracovní výchovy.....	45
3.5 Bezpečnost a ochrana zdraví při výchově a vyučování	46
3.6 Podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami	47
3.7 Možnosti sekundárního vzdělávání	49
4 SHRNU TÍ TEORETICKÉ ČÁSTI	52
5 PRAKTICKÁ ČÁST	53
5.1 TABULKY PRO KOMPARACI VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMU.....	54
5.2 NÁSLECHY – UKÁZKY OSVOJENÝCH DOVEDNOSTÍ	59
6 SHRNU TÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	64
7 ZÁVĚR	65
SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ a TABULEK	69
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	70

Motto: „Člověk je podle svého těla k práci, vidíme však, že se s ním nerodí nic mimo holou schopnost k ní.“

Jan Ámos Komenský

ÚVOD

Tématem této bakalářské práce je pracovní výchova a její význam pro žáky ze základních škol praktických a speciálních. V současné době je problematika speciálního školství předmětem mnohých diskuzí a celý systém podléhá úpravám. Speciální školství má v naší zemi vysokou úroveň, jeho zavedením se snížila negramotnost populace a současně se v tomto druhu vzdělávání umožnilo vzdělávat i osoby se závažným druhem postižení, což obohacuje a zkvalitňuje život těchto jedinců. Bohužel i přes zkvalitnění celé oblasti speciálního školství se tito jedinci potýkají s problémem svého uplatnění na trhu práce.

V této práci je poukazováno na význam pracovní výchovy pro osoby s různým druhem postižení.

V první kapitole této práce jsou charakterizovány školy, jejich vzdělávací programy a podmínky převedení žáků do typu škol, které osoby s postižením vzdělávají.

V druhé kapitole je charakterizován vyučovací předmět pracovní výchova, zásady při výuce, doporučované metody, výchovně vzdělávací cíle a organizační formy hodin pracovní výchovy.

Ve třetí kapitole je shrnut význam pracovní výchovy, který spočívá v získání znalostí a dovedností v tomto předmětu dle tématických okruhů. Jsou zde uvedeny podmínky pro vzdělávání, ochrana, bezpečnost a počty žáků ve třídách.

Závěr shrnuje konstatované skutečnosti, obsahuje zamyšlení nad faktory ovlivňující následné vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a pohled autora práce na aktuální problematikou současného školství.

1 VYMEZENÍ POJMŮ

1.1 Základní škola praktická (ZSP)

„Základní škola praktická patří do oblasti speciálního školství. Speciální pedagogiku můžeme definovat jako vědní obor, který se zabývá zákonitostmi výchovy a vzdělávání a rozvojem jedinců, kteří jsou znevýhodněni vůči většinové populaci v oblasti fyzické, psychické nebo sociální a mají speciální výchovně vzdělávací potřeby. Speciální pedagogika vzdělává jedince, kteří mají vzhledem ke svému znevýhodnění specifické (speciální) potřeby v oblasti fyzické, psychické či sociální. Základní cíl speciální pedagogiky bychom mohli vymezit jako dosažení maximální možné socializace znevýhodněného jedince s ohledem na charakter, rozsah a závažnost (stupeň) jeho znevýhodnění.“ (Fischer, Škoda, 2008, s. 18)

Veřejnost má v povědomí spíše dříve užívaný název tohoto typu škol, který se používal do roku 2005, byl to název Zvláštní škola. V roce 2005 došlo k legislativním změnám ve školství, především v terminologii označování škol a užívá se název základní škola praktická. Základní škola praktická se ve své struktuře, organizaci a učebním plánu výrazně neliší od běžné základní školy. Odlišnost lze spatřovat v redukovaném obsahu učiva a tomu odpovídající i počet vyučovacích hodin, dále počtu žáků ve třídách a pedagogických přístupech při výuce a výchově.

V této škole jsou vzděláváni žáci, kteří k dosažení vzdělání potřebují jiný pedagogický přístup, než je používán v hlavním vzdělávacím proudu. Jsou to žáci většinou s mentálním postižením, jejich možnosti a schopnosti jim neumožňují zvládat obsah a formu učiva v běžných základních školách. Jsou to žáci, jejichž typ postižení je různý a různí se také jejich úroveň kognitivních a rozumových schopností. Potřebují speciálně pedagogický přístup a speciální pedagogické metody pro rozvoj, kultivaci osobnosti, pro získání potřebných vědomostí a dovedností, ale také praktických znalostí pro následný život.

Dalším důležitým významem tohoto typu škol je zmírňování či odstraňování všech možných nedokonalostí v osobnosti žáka, které jsou způsobeny nevhodnými vlivy v jeho okolí. Často to bývá sociální zanedbanost, nepodnětné rodinné prostředí, které svým nedostatečným působením v předškolním vývoji snižuje možnost jedince začlenit se do hlavního vzdělávacího proudu. Značná propast v nedostatečné socializaci v předškolním věku je v budoucnosti jedince velmi těžko odstranitelná a promítá se nevhodným způsobem zejména v počátcích

povinné školní docházky. Školní nezralost bývá důvodem odkladů školní docházky, objevují se i případy tzv. dodatečných odkladů, během kterých je žák v prvních měsících školní docházky na základě svých neúspěchů a opakovaného selhávání při výuce vrácen do předškolního vzdělávání.

Vzdělávání v základní škole praktické vyhláše č. 147/2011 Sbírky, která upravuje vyhlášku 73/2005 Sbírky, o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

1.1.1 Charakteristika RVP pro Základní školu praktickou

Rámcový vzdělávací program pro tento typ škol je vymezen v rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání jako příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Ve Školských zákonech (2012) je v § 16 uvedeno, že za žáky se speciálními vzdělávacími potřebami jsou považováni žáci se zdravotním postižením (tělesným, zrakovým, sluchovým, mentálním, autismem, vadami řeči, souběžným postižením více vadami a vývojovými poruchami učení nebo chování), žáci se zdravotním znevýhodněním (zdravotním oslabením, dlouhodobým onemocněním a lehčími zdravotními poruchami vedoucími k poruchám učení a chování) a žáci se sociálním znevýhodněním (z rodinného prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy, s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a také žáci v postavení azylantů a účastníků řízení o udělení azylu).

„RVP ZV stanovuje odpovídající podmínky pro vzdělávání žáků se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním a je východiskem pro tvorbu Školního vzdělávacího programu. Vytvořené Školní vzdělávací programy jsou podkladem pro tvorbu individuálních vzdělávacích plánů. Na úrovni Školního vzdělávacího programu je možné přizpůsobit a upravit vzdělávací obsah základního vzdělávání pro tyto žáky tak, aby bylo dosahováno souladu mezi vzdělávacími požadavky a skutečnými možnostmi těchto žáků.“ (Výzkumný ústav pedagogický, 2005, s. 108)

Vzdělávání v tomto typu školy je shodné s hlavním vzdělávacím proudem, žáci tak plní podle Školského zákona § 36 povinnou 9-tou školní docházku. Vzdělávání člení se na nižší stupeň (1. - 5. ročník) a vyšší stupeň (6. - 9. ročník). Po jeho ukončení žáci získají základní vzdělání. Následně žáci mohou přejít do učebních oborů, mají však možnost za jistých podmínek

vzdělávat se i na středních školách s maturitou, jsou-li schopni obsah učiva pojmout a dosáhnout potřebných výsledků.

1.1.2 Vřazování žáků do ZŠ praktických

Žákem ZŠ praktické je žák, který se souhlasem rodičů nebo zákonných zástupců projde z důvodu školního neúspěchu diagnostikou školního poradenského zařízení, což jsou Pedagogicko-psychologické poradny nebo Speciálně pedagogická centra. Tato zařízení svými diagnostickými metody zjistí úroveň vzdělávacích schopností žáka a dle jeho dosažených výsledku doporučí vhodný vzdělávací program. Dále přijetí podléhá souhlasu ředitele školy, jejíž vzdělávací program je poradenským zařízením doporučen. Rodič nebo zákonný zástupce žáka musí být informován o rozdílech ve vzdělávacích programech, následně podepisuje informovaný souhlas se vřazením.

1.2 Základní škola speciální

Již zmiňované legislativní změny ve školství v roce 2005 se dotkly i tohoto typu vzdělávání. Dříve se užíval pojem Pomocná škola a ještě v současné době v odborné i v běžné literatuře se stále s tímto pojmem setkáváme.

„Vzdělávání žáků v základních školách speciálních je v současné době desetileté, tvoří ho nižší a vyšší stupeň. V pomocné škole se vzdělávají žáci s takovou úrovní rozvoje rozumových schopností, která jim nedovoluje prospívat v běžné ani v praktické základní škole. Těžištěm práce speciální školy spočívá ve výchovné a vzdělávací činnosti zaměřené na poskytování elementárních vědomostí, dovedností, na vytváření návyků potřebných k uplatnění v praktickém životě, k dosažení maximální možné míry samostatnosti a nezávislosti na péči druhých osob a k zapojení do společenského života.“ (Fischer, Škoda, 2008, s. 103).

Současně je nutné podotknout, že i v tomto případě platí § 36 Školského zákona, který stanovuje povinnou 9-tou docházku. 10. ročník je žákům umožněn se souhlasem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy s ohledem na rámcový vzdělávací program pro tento typ škol. Jsou zde vzdělávání žáci, kteří mají většinou mentální postižení středního vstupně. Proto kromě odborně speciálně pedagogické péče jsou potřebné i jiné faktory ke vzdělávání těchto žáků, jako například malý počet žáků ve třídě, třídy odpovídající svým vybavením jejím potřebám, zejména mobilitě a také klima třídy. Iva Švarcová ve své knize Mentální retardace

(2001) poukazuje především na klidné, nehlukné a nestresující školní prostředí, jehož odrazem je pocit bezpečí, jistoty, které umožňuje odpovídající koncentraci a psychickou pohodu potřebnou pro školní práci a výkon, neboť tito žáci mají nízkou úroveň volných vlastností a jejich úroveň koncentrace je značně ohrožena i minimálním rušivým prvkem.

Základní škola speciální svým vzdělávacím obsahem také připravuje žáky pro další vzdělávání. I tito žáci mají možnost sekundárního vzdělávání v odborných učilištích nebo praktických školách s tříletou, dvouletou nebo jednoletou přípravou.

Vzdělávání v základní škole speciální vyhláске č. 147/2011 Sb, která upravuje vyhlášku 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Po ukončení základní školy praktické žáci získají základy vzdělání.

1.2.1 Charakteristika RVP pro ZŠ speciální

Rámcový vzdělávací program pro základní školy speciální (dále jen RVP ZSS) vstoupil v platnost 1. 9. 2008. Některé ročníky (v tomto školním roce je to 4., 5. a 10. ročník) se vzdělávají ještě podle původního Vzdělávacího programu pomocné školy a přípravného stupně pomocné školy. V průběhu následujících školních let přejdou i tyto ročníky postupně na nový rámcový vzdělávací program, který upravuje názvy předmětů a člení je do jednotlivých oblastí, částečně mění i týdenní dotace hodin v jednotlivých ročnících. Ostatní ročníky už pracují dle RVP ZSS, které navazuje na RVP ZV-LMP upravující vzdělávání všech žáků s lehkým mentálním postižením. Program obsahuje 2 díly, 1.díl je určen pro vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením, 2.díl pro žáky s těžkým mentálním postižením a souběžným postižením více vadami. Do druhého dílu lze zahrnout i žáky s hlubokým mentálním postižením, kterým je umožněn rovný přístup ke vzdělání.

Principy tohoto vzdělávacího programu spočívají v respektování opožděného psychomotorického vývoje žáků, jejich fyzických a pracovních možností. *„Učivo je redukováno na osvojení základních vědomostí a dovedností v jednotlivých vzdělávacích oblastech a vzdělávacích oborech, prakticky zaměřených činností a pracovních dovedností.“* (Autorský kolektiv, 2006, s. 11)

Žáci tříd speciální školy mohou být také vzděláváni v rehabilitačním programu. Jsou to žáci, které nelze vzdělávat ani podle individuálního vzdělávacího programu. Je jim umožněn

rehabilitační vzdělávací program nebo přímo i rehabilitační třída. „*V rehabilitačních třídách pomocné školy se vzdělávají žáci s tak závažným mentálním postižením, který jim znemožňuje vzdělávání na úrovni zvláštní i pomocné školy, ale umožňuje jim, aby si v přizpůsobených podmínkách a za odborně speciálněpedagogického vedení osvojovali některé elementární vědomosti, dovednosti a návyky, jež jim umožní získat alespoň určitou míru soběstačnosti, pomohou jim najít některou vhodnou formu komunikace s okolím a budou napomáhat rozvoji jejich motoriky.*” (Švarcová, 2001, s. 73)

1.2.2 Vřazení žáka do ZŠ speciální

Vřazení do tohoto typu školy je totožné se vřazováním žáka do základní školy praktické, podléhá stejnému postupu. Jediný rozdíl lze spatřovat v tom, že žáci ve většině případů nepřecházejí do základní školy speciální z hlavního vzdělávacího proudu, ale většinou ze základní školy praktické, jejíž úroveň a obsah učiva nejsou schopni zvládnout. Také v tomto případě je povinností ředitele školy rodiče nebo zákonné zástupce žáka informovat o rozdílech ve vzdělávacích programech. Zákonnými zástupci musí být také podepsán informovaný souhlas se změnou vzdělávacího programu.

1.3 Charakteristika zdravotního postižení, sociálního znevýhodnění

Kolektiv autorů knihy „Osoby se zdravotním postižením“ se zabývá všemi možnými aspekty vzdělávání a výchovy těchto osob. Uvádějí, že nejčastěji se setkáváme s tímto postižením: tělesným, mentálním a duševním, zrakovým, sluchovým, řečovým a kombinovaným.

Žáci základních škol praktických i speciálních mají převážně mentální postižení různého rozsahu. Podle Škody, Fišera (2008) se mentální postižení v celé skupině handicapovaných jedinců objevuje v nejpočetnější míře.

„Mentální retardaci lze definovat jako vývojovou duševní poruchu se sníženou inteligencí demonstrující se především snížením kognitivních (tj. poznávacích), řečových, pohybových a sociálních schopností.” (Kolektiv autorů, 2010, s. 42)

Marie Vágnerová (2004) podotýká, že v celkové populaci se mentální postižení vyskytuje zhruba ve 3 %, nejčastěji se vyskytuje lehký stupeň mentálního postižení. Švarcová (2001)

poukazuje na platnost 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí, která mentální retardaci dělí do šesti základních kategorií:

- **Lehká mentální retardace, IQ 50 – 69**

Švarcová (2001) jedince v této kategorii hodnotí jako osoby schopné užívat účelně řeč, udržet konverzaci, dosáhnout úplné nezávislosti v osobní péči a v praktických domácích dovednostech, byť je vývoj proti normálu pomalejší. Potíže se objevují hlavně v teoretické práci při výuce. Většinu jedinců lze zaměstnat prací, během které využívají spíše manuální zručnost, než teoretické znalosti. Tato kategorie postižení se projevuje více v kombinaci s emoční nestabilitou a sociální nezralostí jedince, tato kombinace pak vede k porušování společenských norem – špatná finanční gramotnost, neschopnost udržet si zaměstnání, neadekvátní požadavky v manželství a při výchově dětí. Vágnerová (2004) uvádí, že v lepším případě jedinec dosahuje v dospělosti úrovně dítěte středního věku.

- **Středně těžká mentální retardace, IQ 35 - 49**

V této kategorii Švarcová (2001) poukazuje na opožděný rozvoj chápání, užívání chudé, agramatické řeči a omezení některých schopností v rámci sebeobsluhy a zručnosti. Při vhodném pedagogickém vedení je jedinec schopen osvojit si základy čtení, psaní a počtů, učivo je nutné často opakovat. V dospělosti je jedinec schopen pod dohledem vykonávat jednoduché manuální práce, které nevyžadují přesnost a rychlost. Samostatný život takto postižených osob je velmi často nemožný.

- **Těžká mentální retardace, IQ 20 – 34**

V rámci klinického obrazu tuto kategorii Švarcová (2001) přirovnává ke středně těžké mentální retardaci. Výrazněji jsou v této skupině sníženy kognitivní schopnosti, ve většině případech je zasažena motorika nebo se objevují jiné přidružené vady, které poukazují na poškození nebo vadný vývoj centrálního nervového systému. Vzdělávání a výchova je v případě takto postižených osob značně omezena, ale lze dosahovat pozitivního zlepšení v rozvoji motoriky, rozumových schopností, komunikace a základních úkonů soběstačnosti. Takto postižení jedinci jsou ve svém vývoji na úrovni batolete, jsou odkázáni na pomoc druhých.

- **Hluboká mentální retardace, IQ pod 20**

Zde Švarcová (2001) poukazuje na imobilitu nebo výrazné omezení v pohybu, těžce omezenou schopnost rozumět požadavkům, instrukcím a jejich následné plnění. IQ není přesně měřitelné, proto je dána hranice pod 20 bodů. Při výchově lze dosáhnout pouze na vyhovění základním požadavkům, nízkému podílu na praktických úkonech a sebeobsluze. Vágnerová při tomto stupni poukazuje na velmi častý výskyt kombinovaného postižení, tito lidé jsou plně závislí na péči druhých osob a většinou jsou umístěni do ústavů sociální péče, využívány jsou i denní stacionáře, je-li rodina schopna zvládat náročnou péči o postiženou osobu.

- **Jiná mentální retardace**

Zařadit jedince do této kategorie doporučuje Švarcová (2001) pouze tehdy, když není možné dle obvyklých metod stanovit stupeň mentálního postižení z důvodů přidruženého nebo somatického poškození – nevidomí, neslyšící, nemluvící, osoby s autismem, s těžkými poruchami chování.

- **Nespecifikovaná mentální retardace**

Dle Švarcové (2001) se tato kategorie používá v případech, kdy je prokázáno mentální postižení, ale chybí dostatek dalších informací, na jejichž základě by bylo možné jedince zařadit do výše jmenovaných skupin.

- **Charakteristika sociálního znevýhodněním**

Dle Pedagogického slovníku (2008) se za sociálně znevýhodněného považuje jedinec, který má v důsledku svého sociálního postavení omezen přístup k některým společenským nebo materiálním statkům vlivem původu, působení rodiny či náboženství.

2 PRACOVNÍ VÝCHOVA

2.1 Charakteristika předmětu

Název předmětu poukazuje na jeho zaměření, na práci, která je potřebná pro rozvoj lidské společnosti.

„Práce byla rozhodující podmínkou vydělení člověka ze světa zvířat, základem formování jeho fyzických a duševních kvalit a rysů. Práce, která se rozvíjela spolu s člověkem, procházela zdokonalováním v procesu biologicky-historického vývoje. Zdokonalovaly se výrobní nástroje a v důsledku toho i pracovní činnost lidí. Pracovní činnost je podstatou existence a vývoje samotné společnosti“ (Lada, Vodáková, 1982, s. 5).

Autoři dále ve svém díle zmiňují i historii tohoto předmětu v našem školství. Poprvé se fyzické práce promítly do osnov základního vzdělávání v roce 1948, byly zdůrazňovány předměty matematicko-přírodovědného cyklu a současně se doporučovalo zakládání zájmových aktivit. Následně byly od 1. září 1955 zavedeny nové předměty a to ruční práce a praktická cvičení ve školních dílnách a na školním pozemku. Od školního roku 1960/1961 byl postupně zaveden nový předmět s názvem Pracovní vyučování. Požadavkem původních osnov bylo dle autorů vést výchovným prostředkem k práci uvědomělé, tvořivé, samostatné.

Vystihující tuto oblast jsou i slova prof. PhDr. O. Baláže, DrSc, která autoři ve svém díle zmiňují. Dle jeho slov pracovní morálka, která je souhrnem postojů a vztahů k systematické pracovní činnosti, vyjadřuje i volní, emocionální, motivační a charakterové vlastnosti činitele. Baláž také poukazuje na pracovní kvalifikaci, kterou považuje za souhrn schopností a zájmů, vědomostí, dovedností a návyků, které podmiňují člověka vykonávat určitou práci.

2.2 Vhodné vyučovací zásady přístupů v hodinách PV

Zásady, které vždy s vyučovacím procesem úzce souvisejí, vyplývají ze zkoumání zákonitostí vyučování. Jsou to dlouhodobé zkušenosti pedagogů a také v předmětu pracovní výchova mají zásady své místo a je vhodné se jimi řídit. Stanislav Lada a Jitka Vodáková zformulovaly vyučovací zásady takto:

- **Zásada výchovného vyučování**

„Zařazuje se na první místo proto, aby se zdůraznilo, že technické práce a pěstitelské práce, jako složky pracovního vyučování, jsou výchovné, a tudíž že pracovní vyučování je výchovným předmětem.“ (Lada, Vodáková, 1982, s.45)

Dále podotýkají, že uplatňování této zásady musí být v souladu s výchovnými cíli a úkoly předmětu a ve všestranném rozvoji rozumových a tělesných schopností žáků. Autoři také poukazují na význam vlastních prací žáků, vhodný pracovní námět, čisté, vkusné a účelně upravené pracovní prostředí.

Doporučují používat takové vyučovací metody, které by žákům umožnily vnímat a prožívat vše, co vytvářejí. Zastávají názor, že tím, že se žáci učí pracovat, započatou práci dokončit a trpělivě překonávat různě se vyskytující těžkosti, vytvářejí se u nich takové mravní vlastnosti, jako je pracovitost, důslednost, iniciativnost, výchova vůle, šetrnost ve vztahu k materiálu, nástrojům, nářadí a zařízení.

- **Zásada názornosti**

Autoři pracovní výchovu charakterizují jako předmět, v němž žáci více než v ostatních předmětech přicházejí do blízkého a bezprostředního styku s určitými materiály, nástroji, nářadím, pomůckami, výrobky i s pracovními činnostmi. Použití konkrétních předmětů, obrazů a především předvedení činností při výuce vede k lepšímu osvojení učiva, žáci si lépe zapamatují získané poznatky. Zejména v nižších ročnících škol nelze bez této zásady správně vyučovat, žáci ještě nemají plně rozvinutou představivost spojenou s konkrétním předmětem, činnostmi, složité formy abstrakce se u nich teprve rozvíjejí.

Je tedy důležité tuto zásadu aplikovat co nejvíce, ale současně dbát na přiměřenou míru. V rámci názornosti by měl pedagog využívat získané poznatky z vycházek, exkurzí. Doporučují seznámení s činnostmi a předměty tak, aby bylo založeno na přímém vnímání poznávaných předmětů a jevů, nebo jejich vyobrazení.

Je nutné žáky seznámit s předem vyhotoveným výrobkem a předem zhotovenou metodickou řadou výrobků pro porovnání úrovně jejich vlastních výrobků, dokumentaci předloh vyžadují autoři u všech žáků.

- **Zásada postupnosti, soustavnosti a trvalosti**

Bez těchto zásad nelze dosáhnout kvalitních a uspokojujících výsledků při vzdělávání. Podle autorů postupnost znamená učit se něco postupně za sebou. V průběhu školního roku je vhodné si rozvrhnout jednotlivé druhy prací tak, aby se postupně zvyšovala náročnost návyků, vědomostí a dovedností.

Soustavnost znamená vyučovat tak, aby výchovná a vzdělávací práce byla soustavná, aby výchova a vzdělání tvořily soustavu, která umožňuje, aby si žáci osvojili předepsané vědomosti postupem od známého k neznámému, od jednoduchého ke složitějšímu, od lehčího k těžšímu a vytvářeli si nové poznatkové soustavy. Soustavy vědomostí, dovedností a druhů jednotlivých úkonů jsou uspořádány v celek, který by měl pedagog využívat v rámci vnitropředmětových a mezipředmětových vztahů.

Trvalost dle autorů vede k tomu, aby vědomosti, dovednosti, návyky a zásady společenského soužití byly tak bezpečně žáky osvojené a zapamatované, aby si je kdykoliv uměli vybavit a také s jistotou se jimi řídit a užívat je. Tento fakt poukazuje na význam paměti při osvojování učiva a zásada trvalosti se o tento fakt opírá. Proto autoři doporučují cílevědomé využívání paměti a faktorů zapamatování.

- **Zásada spojení teorie s praxí**

Touto zásadou poukazují autoři na její uplatnění například ve třídě při péči o pokojové rostliny, na její využití při exkurzích, besedách, při vycházkách nebo při práci na školním pozemku. „*Praxe je konkrétní cílevědomá lidská činnost v různých sférách materiální výroby. Pravdivost teorií se ověřuje především v praxi. Účelem uplatňování spojení teorie s praxí je užívání osvojených vědomostí a dovedností v řešení praktických a teoretických úkolů.*” (Lada, Vodáková, 1982, s. 49).

Pro správné uplatňování této zásady je třeba si uvědomit rozdíly mezi teorií a praxí. Teorie je určitá soustava názorů, pojmů a vědeckých poznatků. Praxe znamená cílevědomou konkrétní činnost v různé sféře lidské výroby. Spojení teorie s praxí není námětem pouze pro hodiny pracovní výchovy, ale využitelnost této metody lze spatřovat téměř ve všech předmětech.

- **Zásada uvědomělosti a aktivity žáků**

Autoři tuto zásadu vyjadřují jako požadavek, kterým žáci získají kladný vztah k pracovnímu vyučování, k jednotlivým druhům prací, aby získané vědomosti a dovednosti chápali, promýšleli, samostatně a tvořivě je zpracovávali a aplikovali. Učitel by měl vhodným a přiměřeným způsobem vytvářet jednoduché problémové situace a pobízet tak žáky k nalézání patřičných řešení vhodnou aktivizací a motivací. Samotná pracovní činnost se tak stane předmětem jejich zájmu a navazují na získané zkušenosti v pracovním procesu.

Důležitým předpokladem této zásady je, že pedagog stanoví jasný cíl hodiny a seznámí s ním žáky. Pokud je námětem hodiny práce, jejíž cíl budou moci žáci zhodnotit až v následujících hodinách, musí je pedagog na delší dosažení požadovaného cíle předem upozornit.

„Při uplatňování jakékoliv motivace, při vzbouzení a posilování motivačních zájmů žáků, záleží na učiteli, jak dovede motivační a aktivizační metody, prostředky a formy použít.“
(Lada, Voláková, 1982, s. 51)

Aktivita žáků během výuky má svá specifika, svou různorodost a není po době vyučovací hodiny konstantní. Pedagog musí předpokládat pokles aktivity a svým pedagogickým přístupem ji částečně i umožnit.

- **Zásada přiměřenosti věkovým zvláštnostem žáků**

„Pracovní vyučování je předmět náročný na vědomosti i dovednosti žáků,“ (Lada, Voláková, 1982, s.51)

U této zásady autoři kladou důraz na vhodně kladené požadavky, které jsou přiměřené možnostem žáků. Tyto možnosti jsou dané věkovými zvláštnostmi každého jedince. Úskalí spatřují například v tom, že jsou-li požadavky příliš jednoduché, nevzbuzují v žácích patřičný požadovaný zájem a jsou svým způsobem pro žáka demotivující. A naopak jsou-li požadavky nadměrné, příliš náročné, mohou v žácích vzbuzovat ztrátu zájmu plnit zadaný úkol, neboť není v jejich silách a možnostech daný úkol splnit.

„Zásada přiměřenosti v pracovním vyučování vyžaduje, aby vykonaná práce odpovídala svým obsahem, rozsahem, náročností a formou rozumovému vývoji a tělesným schopnostem žáků.“

Tuto zásadu je nutné chápat jako požadavek, aby veškeré učivo bylo přiměřené a ne jako snahu nepřetěžování žáků'' (Lada, Voláková, 1982, s.51)

V této souvislosti je vhodné zmínit individuální přístup k žákům, učitel by měl znát jejich věkové zvláštnosti a případnou malou náročnost vyvažovat zpřísněním požadavků na pečlivost a přesnost. Podstatnou roli při uplatňování této zásady hrají i tělesné schopnosti žáků. Pedagog musí najít kompenzaci těchto nedostatků tak, aby žák netrpěl pocitem neschopnosti splnit požadavek pro své tělesné indispozice.

Zásadu přiměřenosti lze použít i v rámci obsahu a průběhu vyučovací hodiny a to nejen při hodinách pracovní výchovy, ale napříč celým vyučovacím procesem. Přiměřený by měl být i obsah a rozsah informací, požadavků na práci žáků, která by po dobu trvání hodiny neměla být stejně intenzivní. Zejména žáci základní školy praktické a speciální potřebují zařazovat do hodin i relaxační chvílky, během kterých dojde k částečně regeneraci psychických i fyzických chvil, protažení těla a celkovému uvolnění.

- **Zásada individuálního přístupu k žákům**

„Zásada individuálního přístupu k žákům vyžaduje, aby učitel při uskutečňování výchovně vzdělávacích cílů přihlížel k individuálním zvláštnostem žáků a v souladu s tím používal adekvátních prostředků, metod i forem ve vyučovacím procesu.“ (Lada, Voláková, 1982, s.52) Bez této metody je pedagogické působení v jakémkoliv vyučovacím předmětu nemožné. Osobnostní rozdíly jednotlivců se projevují v myšlení, potřebách, dovednostech, kultuře, v kázni, v hodnotových orientacích, v paměti i pozornosti. Proto je individuální přístup podstatný. Měl by být však používán vhodně, aniž poukazoval na slabší žáky nebo jejich konkrétní slabiny. Učitel by měl při uplatnění této zásady předvídat, které učivo či úkol by mohl způsobovat žákům potíže a rozhodnout, jaké metody či formy práce využije, aby si dané učivo či úkol osvojili všichni žáci. Vše je otázkou přípravy na výuku, ve které se musí individuální přístup předpokládat a následně i případně promítnout. Pokud učitel předpokládá, že není v možnostech žáka požadovaný úkol splnit, je nutné najít alternativu úkolu, kterou žák bude schopen zvládnout. Výhodou individuálního přístupu je v tomto případě menší kolektiv žáků, který je v základních školách praktických a speciálních jako jedna z možností podpurných opatření. Hranice možností žáků nejsou nehybné, lze je v jistém pojetí smyslu i záměrně nastavit na vyšší úroveň, z čehož pramení motivační požadavky

a žáky to vede k neustálému zvyšování úrovně jejich výkonů. Musí to být však činěno s maximální mírou obezřetnosti. Individuální přístup k žákům učitel uplatňuje při rozhovoru se žáky, při procvičování a opakování učiva a zejména při kontrole získaných vědomostí.

- **Zásada vědeckosti**

„Učitel při uplatňování této zásady si musí uvědomit, že vědecké poznatky jsou charakterizovány pravdivostí, logičností, zobecněním a objektivní nutností.“ (Lada, Voláková, 1982, s.54)

Jako v každém jiném předmětu jsou dle autorů i během pracovní výchovy žáci seznamováni se základy věd, vědeckými metodami a prací, i s hypotézami. Nutností pro učitele je vysvětlit pojmy, odborné názvy, technické názvosloví, kterých je v hodinách pracovní výchovy mnoho.

Současně je nutné poznamenat, že zásada vědeckosti vyžaduje od učitele, aby jeho poznatky, které v hodinách předává svým žákům, byly v souladu se současnými výsledky vědy, případně abych jejich rozporuplnost dokázal vysvětlit. Žáky tato zásada vede k poznávání nových pojmů z vědy a techniky, které jim učitel vysvětluje.

Didaktické metody v pracovním vyučování

„Metoda je plánovitý postup myšlení a jednání, jímž se sleduje dosažení daného cíle.“ (Lada, Voláková, 1982, s. 56)

Autoři dále poukazují na možnosti metod, kterými lze dosáhnout mnohých výchovně vzdělávacích cílů v hodinách pracovní výchovy. Jedná se o vyučovací metody pedagoga a současně o učební metody žáků, proto jsou tyto metody nazývány metodami didaktickými. *„Jsou to teze nebo pravidla, která shrnují osvědčené zkušenosti lidstva s efektivním vyučováním a mají pro školní edukaci univerzální charakter, tj. jsou platné pro vyučování různých předmětů a témat v různých zemích.“* (Průcha, 2009, s. 108) Průcha dále poukazuje i na skutečnost, že jednotlivé metody nejsou většinou empiricky ověřené, lze jim věřit, ale lze o nich i pochybovat.

Didaktické metody v pracovní výchově jsou ovlivněny mnoha faktory. Mají svou specifikaci s ohledem na obsah učiva, vliv osobnosti pedagoga, vyučovací cíl hodiny, věkové a individuální vlastnosti žáků, didaktickou skladbu hodiny nebo také charakterem poznatků,

kteří mají žáci během výchovně vzdělávacího procesu získat. Proto autoři jednotlivé metody popisují a současně poukazují na to, že je nelze pedagogům předepisovat.

Pedagog si didaktické metody pro výuku volí sám, využívá svých vlastních dosavadních zkušeností, zohledňuje věkovou skupinu žáků, jejich počty a flexibilně reaguje na případné neočekávané situace při vyučovací proces. Při výběru metody autoři pedagogům doporučují pracovat v souladu s didaktickými zásadami.

Autoři také třídí didaktické metody podle různých hledisek:

- dle zdroje získávání vědomostí, dovedností, návyků
- dle charakteru činnosti žáků
- dle průběhu vyučovacího procesu

Poslední zmiňované hledisko nabízí další třídění:

- Metody seznamování žáků s praktickými činnostmi, materiálem, nástroji, nářadím a pomůckami a s teoretickými poznatky z nich vyplývajícími (patří sem metoda motivace, metody výkladu, rozhovoru, pozorování, vysvětlování, předvádění, grafického projevu, metody problémové, exkurze, instruktáž)
- Metody cvičení a samostatné práce (uplatňování metody otázek a odpovědí, montáž, demontáž, metodická řada výrobku, cvičení)
- Metody prověřování a hodnocení vědomostí, dovedností, výrobků

Metody seznamování žáků s praktickými činnostmi a ostatními souvislostmi jsou jedny z nejdůležitějších při vyučovací proces a autoři tyto metody blíže rozvádějí.

- **Metoda motivace**

Autoři podotýkají, že žáci po dobu vyučovacího procesu musí být vhodným způsobem motivováni. Motivace je vhodné pedagogické působení na žáka za účelem projevit snahu, ochotu či zájem o dané učivo. „*Motivace je psychická příprava žáka k práci. To vyžaduje učitelovu znalost povahových vlastností žáka a uplatňování zásady přiměřenosti, uvědomělosti a aktivity.*“ (Lada, Vodáková, 1982, s.58) Zdůrazňují, že vhodně použitá a správně zvolená motivace vzbuzuje a usměrňuje zájem žáků o vyučování, vytváří během

výuky přirozené podmínky pro učení a práci. V rámci pracovní výchovy je vhodná motivace názorná spolu s vyprávěním o účelnosti, využitelnosti výrobku a smyslu vynaložené práce k jeho dosažení. Zásadní jsou v tomto směru možnosti pedagoga, s jakými dokáže navodit představy, vzbudit zájem, přitažlivost, vyvolat soustředění a pozornost žáků. Motivace vyžaduje i jistou dávku schopnosti improvizace, neboť v průběhu vyučovací hodiny je motivační pohotovost žáků různá.

Autoři Lokša, Lokšová (1999) konstatují, že sociální potřeby žáků jsou důležitým zdrojem motivace k učení. Potřeba pozitivních vztahů, sociálního vlivu hraje v motivaci významnou roli. Dle Lokši a Lokšové (1999) si učitel musí uvědomit, že svým chováním a stylem výuky ovlivňuje motivační atmosféru ve třídě. Problematiku motivace označují za složitou a náročnou a pro pedagoga není snadné ji teoreticky zvládnout.

- **Metoda výkladu**

Tuto metodu autoři označují též jako metodu monologickou. Dle svého obsahu se rozděluje na vyprávění, popis a vysvětlování a každá z těchto metod má své náležitosti. Tato metoda je ve školství považovaná za tradiční, neboť její aplikací jsou žákům předávány potřebné poznatky v celém vyučovacím procesu. Ohrožuje ji však přílišná pasivita žáků, jistá mechaničnost při předávání vědomostí a poznatků, proto tato metoda úzce souvisí se slovním projevem učitele, s jeho schopností oživit svůj výklad tak, aby souběžně byla uplatňována i metoda motivace. Autoři Lada a Vodáková (1982) konstatují, že v hodinách pracovní výchovy jsou nejčastěji používány metody vyprávění, popisu, vysvětlování a názoru.

- **Metoda vyprávění**

„Je to metoda slovního projevu, která v pracovním vyučování umožňuje poučit žáky především o takových jevech, které probíhají jako konkrétní sled událostí.“ (Lada, Vodáková, 1982, s.59)

Autoři poukazují na skutečnost, že z didaktického hlediska tkví těžiště metody vyprávění zejména v poutavém, pro žáky zajímavém sdělování faktů, v líčení událostí, historických vývojích materiálů, vynálezů, jevů, věcí či faktů, které souvisejí s tématickým obsahem hodiny. Tato metoda napomáhá k vytváření kontaktu mezi pedagogem a žáky. Pedagog má

možnost působit na představivost a myšlení žáků, sděluje skutečnosti a poznatky, které by žáci museli získávat dlouhými pokusy.

- **Metoda popisu**

„V pracovním vyučování se používá výhradně ve spojení s demonstrační metodou, kdy učitel předvádí žákům nástroje, nářadí, pomůcky, materiál, pokojové a zahradní rostliny, pracovní činnosti apod.“ (Lada, Vodáková, 1982, s. 60)

Rozdíl mezi metodou popisu a metodou vyprávění spatřují autoři ve skutečnosti, že popis nemívá emotivní zabarvení hlasu při sdělování informací, jsou to spíše fakta, která podporují představivost žáků v souladu se zásadou názornosti a vědeckosti.

Při této metodě pedagog žáky vede a řídí jejich pohled, sluch, pohybové úkony při konkrétní názorné činnosti. Také musí zvážit, které informace z jeho sdělení a v jaké rozsahu si je žáci mají zapamatovat. Zásada vědeckosti vyžaduje při této metodě odborné a technické názvy, vyjadřování pedagoga by mělo být srozumitelné a přesné.

- **Metoda vysvětlování**

„Vysvětlování je v principu logicky přesný a postupný výklad nové látky, zákonů, pravidel, technik používaných nástrojů, pracovních technik, úlohy a principu mechanismů při pracích se stavebnicí, rozmanitých pokusů při pěstitelských pracích, techniky různých zápisů apod.“ (Lada, Vodáková, 1982, s.61)

Tato metoda se využívá při osvojování znalostí pojmové povahy, je vhodná pro vyvozování závěrů. Autoři podotýkají také skutečnost, že tato metoda v sobě zahrnuje důkladný popis sledovaných věcí a jevů a má doporučený postup od známého k neznámému, od lehkého k těžkému, od konkrétního k abstraktnímu, od individuální zkušenosti ke zkušenosti všeobecné. Řadí se tak mezi nejdůležitější metody používané při pracovní výchově, neboť podporuje a nutí žáky logicky uvažovat. Pedagog vhodně volí vedení žáků, srozumitelně se vyjadřuje a využívá zásadu přiměřenosti věkovým zvláštnostem a zásadu individuálního přístupu. Tuto metodu kombinuje s předváděním materiálu, nářadí, nástrojů. Autoři

doporučují pomalejší postup při vysvětlování a současně i ověřování, jak žáci jednotlivé části jeho projevu rozumějí.

- **Metoda rozhovoru**

„Rozhovor je metoda otázek a odpovědí. Učitel při něm dává otázky a někdy je doplňuje krátkým výkladem.“ (Lada, Vodáková, 1982, s.62).

Autoři poukazují na využívání rozhovoru ve všech fázích vyučovacího procesu, neboť při vhodně kladených otázkách a při zohlednění věku žáků rozvíjí myšlení, napomáhá k vyvozování závěrů či nalézání příčinných souvislostí. Při pracovní výchově doporučují autoři typy otázek, které vyžadují srovnávání předmětů, jevů. Dále jsou to otázky vyžadující vysvětlení, zdůvodnění, charakteristiku a zhodnocení faktů. V metodě rozhovoru poukazují na neustálý kontakt učitele se žáky.

Metoda rozhovoru je obtížná z důvodu svého širokého uplatnění a neustálým kontaktem se žáky, který pedagog musí řídit. Z pedagogického hlediska je vhodné požadovat v odpovědích nejen potřebnou informaci, ale pedagog musí dbát na správnou formulaci sdělování či kladení otázek po jazykové stránce.

- **Metoda besedy**

Besedy jsou běžnou součástí vyučovacího procesu. Proto i autoři Didaktiky PV ji doporučují jako jednu z metod pro osvojování poznatků.

„Je to forma rozhovoru založená na rozhovoru žáků s učitelem nebo jinou povolanou osobou o nějaké otázce nebo otázkách, které souvisejí s probíraným druhem prací nebo tématem výuky.“ (Lada, Vodáková, 1982, s.63) Žáci mají besedy v oblibě, panuje během nich uvolněnější atmosféra. Beseda by měla mít řízenou formu a autoři doporučují neopomenout závěr, ve kterém se zobrazí zhodnocení a zobecní se získané poznatky.

- **Metoda pozorování**

„Pozorování je cílevědomý a promyšleně řízený způsob práce učitele a žáka, při němž žáci podle pokynů učitele bezprostředně pozorují předměty (materiál, nástroje, stroje, pomůcky,

semena, rostliny aj.) nebo jevy (pracovní činnost, výrobní postup, držení nástroje a těla při práci, pěstitelské pokusy apod.)'' (Lada, Vodáková, 1982, s. 63,64) Rozvoj schopností pozorovat daný jev, skutečnost se u žáků postupně vyvíjí, formy samostatného pozorování se vytvářejí až u starších žáků, kteří již mají osvojenou vyšší míru koncentrace. Udržet pozornost je důležitým úkolem pro pedagoga. Jako při každé jiné vyučovací činnosti i v tomto případě musí být jasně formulován cíl a je doporučováno učiteli, aby komentoval podstatné znaky předmětů, jevů.

Tato metoda se využívá nejčastěji ve spojení s metodou výkladu, rozhovoru, popisu. Pedagog ji vždy doprovází svým slovním projevem a poukazuje na podstatné znaky pozorovaného jevu. Při této metodě je vhodné používat zásadu přiměřenosti věkovým zvláštnostem a zásadu individuálního přístupu.

- **Metoda pokusu a předvádění**

Metoda pokusu je podstatná vyučovací metoda, která nabízí ověřování teoretických znalostí v praxi pomocí jednoduchých pokusů. Využívá se hlavně při pěstitelských činnostech a mezi žáky je tato metoda velmi oblíbená. Některé nenáročné pokusy lze zadávat i za domácí úkol a tím podněcovat zájem o výuku i mimo prostředí školy. Samostatný pokus jako domácí úkol je žáky více vítán, než psaní a ověřování teoretických znalostí.

Metodu předvádění označují autoři jako metodu sdělování nových teoretických i praktických poznatků, seznamování se s problematikou práce názornými ukázkami. *„Názorné předvedení fyzické práce je jednou z nejvýznamnějších metod v pracovním vyučování a jako instruktáž je součástí základní vyučovací hodiny.‘‘ (Lada, Vodáková, 1982, s.65)*

Autoři konstatují, že předmětem předvádění jsou důležité zejména pracovní činnosti a jejich pohyby, úkony, operace, pracovní techniky a pracovní postupy. Předvádění je doplňováno metodou popisu, rozhovoru, výkladu či pozorování. Pedagog dbá na to, aby žáci vnímali při této metodě podstatné a důležité informace.

- **Metoda exkurze**

Autoři tuto metodu řadí mezi didaktické metody specifické pro pracovní vyučování, ale současně ji charakterizují jako organizovanou formu vyučování, v jejímž rámci se žáci mohou seznámit s výrobou v přirozených podmínkách. Touto názorností si prohlubují a rozšiřují

pracovní a technické vědomosti během bezprostředního styku s výrobou. Samostatné exkurzi předchází příprava na ni. Pedagog musí žáky seznámit se základními údaji, které blíže specifikují význam objektu exkurze. Poukáže na místo a cíl exkurze, poukáže na vhodný oděv a výbavu. Podstatná je dle autorů příprava exkurze, zajištění jejího hladkého průběhu, určení rozsahu, její celkové zaměření podle vzdělávacího cíle a kladou důraz zejména na zásady bezpečnosti a hygieny.

Poučení o vhodném chování a dodržování zásad bezpečnosti je bezpodmínečně nutné při každém pobytu žáků mimo budovy nebo místa obvykle využívaná pro výuku. Pedagog musí být maximálně ostražitý, musí mít své žáky neustále pod kontrolou, pohybovat se bez dozoru je pro žáky nepřipustné. Nové, neznámé prostředí vzbuzuje v žácích přirozený zájem a jejich reakce na nové podněty nelze přesně předpokládat. V základních školách praktických a speciálních je pro takové účely k dispozici asistent pedagoga, který napomáhá pedagogovi zajistit bezpečnost pro všechny žáky. Objekt, ve kterém bude exkurze probíhat, musí být na tuto akci také řádně připraven a podmínky musí být předem jasně stanoveny. Také bude pedagogovi a žákům k dispozici konkrétní pracovník, který exkurzi povede. Autoři doporučují v následující hodině pracovního vyučování zhodnotit průběh celé exkurze a poukázat na získané znalosti.

- **Metoda instruktáže**

Tato metoda musí předcházet každé samostatné práci žáků. „*Instruktáž je metodický postup, ve kterém se kombinují různé metody práce – výklad, rozhovor, demonstrace nářadí a materiálu, praktické předvedení úkonu se zdůvodněním použitých prostředků, zvoleného postupu apod.*” (Lada, Vodáková, 1982, s. 77) Pedagog během vyučovací hodiny musí neustále sledovat samostatnou práci žáků, podle potřeby poukazuje na vzniklé chyby. Při zjištění vyšší chybovosti instruktáž zopakuje. Zohledňuje individuální možnosti a schopnosti žáků, neboť co je u jednoho žáka chybou, u druhého to může být nemožnost daný úkol splnit, což za chybu považovat nelze. I instruktáž musí obsahovat alternativní řešení nebo konkrétní výpomoc pedagoga.

- **Metoda grafického projevu**

Autoři uvádějí, že tato metoda plní významnou funkci v pracovním vyučování, neboť přibližuje žákům základní znaky při popisu práce a s ní souvisejících předmětů, které mohly

žákům pro jejich malé rozměry při pozorování uniknout. Učitel tak může lépe poukázat na detaily, odborné názvy, záznamy, které žákům více přiblíží skutečnosti potřebné do protokolů či záznamů o práci nebo při konstrukci náčrtků k zadaným výrobkům.

2.3 Hlavní výchovné a vzdělávací úkoly hodin PV

Autoři stanovili ve svém díle tyto hlavní výchovné a vzdělávací úkoly, které jsou součástí hodin pracovní výchovy.

- Výchova k soustavné a přesné práci
- Výchova ke kolektivní práci
- Formování postojů a názorů
- Výchova rozumová
- Využívání mezipředmětových souvislostí a integrace poznatků a dovedností z různých druhů prací, tématických celků i různých vyučovacích předmětů

Organizační formy hodiny PV

Hodiny pracovní výchovy mají své zvláštnosti, na které Lada s Vodákovou (1982) tímto poukazují a současně tím doporučují základní formu hodiny a její sled:

- Slovní uvedení práce – motivace, ukázka výrobku
- Předvedení práce učitele
- Vysvětlení, jak mají žáci pracovat
- Přidělení materiálu a potřebných pomůcek
- Druhé předvedení práce učitelem – důraz na správné a bezpečného držení, používání a zacházení s materiálem a pomůckami
- Samostatné práce žáků

- Rozhovor o vykonané práci, zhodnocení práce, výrobku a jeho využitelnost
- Zakončení – úklid, závěrečné zhodnocení hodiny

„Pracovní dovednosti a zkušenosti získávají žáci hlavně při samostatné práci, která je v pracovním vyučování nejdůležitější částí vyučovací hodiny. (Lada, Vodáková, 1982, s. 77)

Zde je nutné zdůraznit, že tato forma hodiny je pouze základní doporučení. Pedagog, a speciální pedagog zejména, při své přípravě na výuku musí předpokládat zvláštnosti a individualitu každého žáka, měl by intuitivně na základě znalostí o jednotlivých žácích a na základě svých pedagogických zkušeností předpokládat, jaké těžkosti či překážky mohou při výuce nastat a připravit se na jejich minimalizaci, odstranění nebo doporučení jiného způsobu postupu.

2.4 Pracovní výchova ve speciálním školství

„Tak jako základní škola i zvláštní škola má za úkol věnovat velkou pozornost výchově správného vztahu žáků k práci a vytváření potřebných návyků a dovedností.“ (Pinskij, 1978, s.7)

B.I.Pinskij (1978) ve svém díle poukazuje na zvláštnosti a úskalí při výuce pracovní výchovy, se kterými se učitel žáků s mentálním postižením potýká a které musí znát, zohledňovat, aby jeho pedagogické působení bylo úspěšné. Konstatuje, že rozvoj nedostatečných psychických procesů, praktických návyků, dovedností a motivace vyžaduje vhodný speciální pedagogický přístup k překonání těchto negativních aspektů. Za jeden z úkolů považuje také vyhledávání způsobů, které pomohou v co největší možné míře zmiňované nedostatky psychického rozvoje mentálně postiženého žáka překonat, neboť vedou ke vzniku různých neadekvátních činností v pracovním procesu.

„Řízení výchovně vzdělávacího procesu je efektivní tehdy, jestliže se uskutečňuje v souladu se zvláštnostmi psychického vývoje žáků a vychází z jejich poznávací aktivity“ (Pinskij, 1978, s.12). Tento autor zmiňuje souvislosti, které mentální postižení doprovázejí. Je to především narušená cílevědomost jejich myšlenkové činnosti, nedostatek kritického vztahu k vykonané činnosti a k vyjadřovaným názorům, schopnost ztrácet cíl činnosti,

nepozorovat své chyby, provádět neadekvátní činnosti pod vlivem náhodných a nepodstatných okolností.

2.5 Vliv zvláštností žáků s mentálním postižením na pracovní činnost

Většinu z počtu žáků základní školy praktické a základní školy speciální tvoří žáci, kteří mají diagnostikované mentální postižení různého rozsahu. *“Pracovní činnost mentálně zaostalých žáků je charakterizována výraznou specifičností, podmíněnou zvláštnostmi jejich psycho-fyzického vývoje.”* (Pinskij, 1978, s. 19) Sám autor poukazuje na motivační nevyhraněnost těchto žáků, jejich prvotní motivace pro pracovní činnost či jiný úkol je velmi primitivní a ve většině případů je úkol plněn s cílem vykonat více práce než ostatní a za co nejkratší dobu. *„Specifičnost se projevuje také v tom, že při potížích začínají mentálně zaostalé děti provádět takové činnosti a operace, které je odvádějí od původního cíle.”* (Pinskij, 1978, s. 23)

Dle autora jsou ovlivněny zejména poznávací schopnosti, které jsou nedostatečně rozvinuty, jsou v nich patrné odchylky od běžné normy, což značně ovlivňuje jejich pracovní činnost. Pracovní činnost se skládá z poznávací části a části praktické, z čehož dle autora vyplývá, že poznávací schopnosti ovlivňují žáka při orientaci v zadaném úkolu, při organizaci práce, sestavování postupu, plánu a při odstraňování vzniklých chyb.

Dále je ovlivněno vnímání, které je nedostatečně analytické, tím může v některých případech docházet k situaci, kdy žák není schopen provádět zadané úkoly bez předběžného určení pořadí jednotlivých kroků, špatně vnímá prostorové souvislosti a vztahy mezi jednotlivými složkami. Také se projevuje zpomalenost, omezenost a nediferencovanost. Tímto vlivem dochází ke snížené orientaci v pracovních činnostech.

Pinskij za dalšího činitele ovlivňující práci žáků označil paměť. Provádět pracovní úkony není možné bez toho, aby si jedinec nepamatoval minulé zkušenosti a následně je nevyužíval při dalších činnostech. U žáků s mentálním postižením je dle autora paměť slabší než u zdravých vrstevníků, zejména v logické části, v nedostatku schopnosti pamatovat si základní či podstatné rozdíly.

Následně zmiňovaným činitelem jsou myšlenkové procesy. Autor uvádí, že myšlenkové procesy jsou nedostatečné v oblasti analýzy a syntézy. K dosažení úspěchu při požadovaném splnění úkolu je potřebný výběr vhodného materiálu, určení pořadí jednotlivých úkonů

a jejich zpětná kontrola, která by měla žáky vést k odstranění případných chyb. V případě analýzy autor poukazuje na potíže vnímat jednotlivé předměty a vyčlenit jejich vlastnosti, znaky. Analýza u těchto žáků je příliš obecná, nespecifická a méně odhaluje zvláštnosti daných předmětů. Znalost předmětů je nutná ke splnění cíle a úspěšného provedení pracovní operace.

Také srovnání, jako další ovlivňující činitel, je dle autora jiné oproti zdravým jedincům. Srovnání je pro mentálně postižené žáky obtížným požadavkem, při určování shody a rozdílů mezi předměty je značná chybovost.

Nedostatečný fyzický vývoj je dalším z faktorů, které ovlivňují pracovní činnosti žáků. Dle autora se tento nedostatek projevuje při úkolech, které vyžadují zvýšenou fyzickou námahu a rychlost. Jemná i hrubá motorika a její nedostatečný vývoj tak ovlivňují pracovní proces v celém jeho pojetí. *„Vývoj jemné motoriky vychází z motoriky hrubé. Pohyb ruky postupuje od ramene k prstům. Do oblasti jemné motoriky patří oční pohyby, grafomotorika a motorika artikulačních orgánů.“* (Zelinková, 2001, s. 52) Tento jev vyžaduje nápravně výchovné práce.

K minimalizování dopadu těchto zvláštností na výuku autor doporučuje neustále rozvíjet intelektuální dovednosti. Podotýká, že je nutná častá a soustavná reprodukce získaných vědomostí, osvojených návyků, dovedností, důsledný systematický výcvik v plnění rozumových činností, klade důraz na mezipředmětové vztahy. Žáci se ve svých individuálních potřebách od sebe navzájem liší, každý z nich má své vlastní pracovní tempo, proto je nutný již zmiňovaný individuální přístup a jistá míra diferenciací při vzdělávání.

„Pro zvýšení aktivity a kvality práce žáků zvláštní školy je nutná speciální nápravně výchovná práce, jejímž cílem je překonáním typických nedostatků psychického vývoje mentálně zaostalých žáků. Spolu s tím vzniká nutnost používat v pracovním vyučování podrobné instrukce, obsahující podrobné vysvětlení a pokyny o druhu, způsobech a metodách plnění úkolu.“ (Pinskij, 1978, s. 52)

Dle těchto slov lze tedy konstatovat, že jasné, vhodně formulované, stručné a konkrétní požadavky vedou k lepšímu pochopení požadovaného úkolu. Autor současně s vhodnou formulací poukazuje i na úměrnost zadané práce. Neznamená to zadávat jen lehké úkoly, takové úkoly by naopak žáka nepodněcovaly k lepšímu výkonu. Autor naopak doporučuje

zadávat do jisté míry úkoly složité, ale jejich náročnost musí být v mezích žakových možností.

3 VÝZNAM PRACOVNÍ VÝCHOVY PRO VYCHÁZEJÍCÍ ŽÁKY

3.1 Pracovní výchova v základní škole praktické

Dle RVP ZV – LMP (2005) jsou hodiny pracovní výchovy zařazeny do oblasti Člověk a svět práce. Učivo celé této vzdělávací oblasti je určeno ve stejné míře pro dívky i chlapce, nedochází zde k rozdílnému plnění vzdělávacích cílů v rámci pohlaví.

Pracovní výchově je na základních školách praktických a speciálních věnována zvýšená pozornost. Manuální činnost a její ovládnutí je předpokladem ovlivňující budoucí volbu povolání. Základní školy praktické a speciální mají v současné době vyšší týdenní časovou dotaci hodin pro tento předmět, než mají základní školy v hlavním vzdělávacím proudu. (viz praktická část – tabulky) Jednotlivým školním vzdělávacím programům je dle RVP umožněno zohlednit zdravotní postižení žáka. Pokud je mu z tohoto důvodu odepřena možnost realizovat obsah požadovaného cíle, lze tento požadovaný cíl nahradit cílem příbuzným nebo celý doporučený obsah upravit tak, aby lépe vyhovoval všem vzdělávacím možnostem a schopnostem. Obtížnost a nároky na žáka se zvyšují souběžně s jeho postupem do dalšího vyššího ročníku. V posledním devátém ročníku by měli mít žáci osvojeny jednotlivé vzdělávací výstupy z daných okruhů.

Obsah hodin pracovní výchovy na základní škole praktické je po dobu školní docházky členěn dle rámcově vzdělávacího programu do těchto okruhů:

- Práce s drobným materiálem
- Práce montážní a demontážní
- Pěstitelské práce, chovatelství
- Příprava pokrmů
- Práce s technickými materiály
- Práce s ostatními materiály
- Provoz a údržba domácnosti

- Svět práce
- Práce s drobným materiálem

3.1.1 Význam cílu v tématických okruzích

Tím, že žák splní na konci povinné školní docházky požadované cíle, získává nezbytnou výbavu pro možnosti dalšího vzdělávání, pro vyšší kvalitu osobního života.

- **Práce s drobným materiálem**

Práce s drobným materiálem je určena pouze pro 1. stupeň. V nižších ročnících se žáci seznamují se základními manuálními dovednostmi, s jednoduchými tradičními i netradičními materiály a pomůckami, které k práci potřebují. Při této práci je kladen důraz na zlepšení jemné motoriky a správného držení nástrojů, ale také je podporována i hrubá motorika správným držením těla při práci. Žáci se učí pracovat podle slovního návodu, který pedagog přizpůsobuje zmiňovaným zásadám a metodám. Pracují podle předem připravené předlohy, snaží se samostatně či skupinově vytvářet jednoduché pracovní postupy, které jsou přiměřené jejich věku, schopnostem a možnostem. Pracovní nástroje nejen poznávají, ale pokouší se vybírat podle druhu materiálu pro svou práci takové, které jsou vhodné. Při práci je pedagogem kladen důraz na čistotu pracovního prostředí, pořádek na pracovním stole, na dodržování stanovených zásad osobní hygieny, hygieny práce a na bezpečnosti při práci. Žáci poznávají i základní pravidla poskytování první pomoci při drobném poranění.

- **Práce montážní a demontážní**

V tomto okruhu se žáci seznamují se stavebnicemi, které mají konstrukční a elektrotechnický charakter, učí se pracovat podle jednoduchých návodů, pracují podle předem připravené předlohy, náčrtu, plánu nebo schématu. Náročnost těchto úkolů stoupá, v průběhu školní docházky se přechází od zábavného pojetí až ke složitým úkonům v takovém sledu, jaké vyžadují postupy do vyšších ročníků. Žáci se učí ovládat montáž a demontáž jednotlivých jednoduchých zařízení, provádí úklid a údržbu všech používaných předmětů. I v tomto okruhu je důležité osvojování zásad bezpečnosti, hygieny práce a bezpečnostních předpisů. Také zde si žáci procvičují poskytnutí první pomoci při drobném poranění, úrazu.

- **Pěstitelské práce, chovatelství**

Tento okruh žákům přibližuje svět fauny a flóry, který je ovlivňován ročním obdobím. Poznávají základní životní podmínky pro pěstování doporučených rostlin, seznamují se s tím, jak jednotlivé rostliny ošetřovat. Poznávají využití rostlin nejen ke spotřebě v potravinovém průmyslu, ve zdravotnictví, ale i jako dekorativní prvky pro vytváření kulturního prostředí. Jsou jim poskytnuty informace o rostlinách léčivých nebo naopak o těch, které zdraví poškozují nebo ohrožují. Podstatná je v tomto okruhu i prevence zneužívání návykových látek, neboť užívání návykových látek je jedním ze patologických jevů mezi dospívajícími. Dále žáci poznávají i potřebné nástroje a pomůcky sloužící k pěstitelské práci a provádějí jejich běžnou údržbu. Kromě poznávání běžných rostlin si žáci osvojují i poznatky o chovu drobných zvířat a o zásadách bezpečného kontaktu s nimi. Je jim objasňován význam životního prostředí, vliv průmyslu a zemědělství na kvalitu půd, vod a ovzduší. Opět je kladen důraz na kázeň, zásady hygieny, žáci by měli znát poskytnutí první pomoci při úrazu způsobeném zvířaty a při styku s jedovatými rostlinami. V tomto okruhu se musí pedagog také seznámit se zdravotním stavem žáků, neboť se u nich mohou vyskytovat různé druhy alergií, které mohou vyústit v nepřiměřenou reakci na některé druhy rostlin. Zejména při vycházkách do polí, zahrad a do volné přírody v době rozkvětu mnohých rostlin je třeba podobným potížím předcházet.

- **Příprava pokrmů**

Žáci si osvojují poznatky o věcech, se kterými jsou v denním kontaktu. Učí se používat běžně dostupný kuchyňský inventář, kuchyňské spotřebiče a učí se je bezpečně obsluhovat. Žáci v tomto okruhu určují skupiny potravin, jejich druhy, sestavují jednoduché jídelníčky dle přiměřených požadavků pedagoga. Přípravují jednoduché pokrmy podle předem daných postupů a to vše v souladu se zásadami správné výživy. Připomínají si základy a principy společenského chování při stolování a obsluhy u stolu. Dodržují zásady hygieny a bezpečnosti práce, učí se poskytovat první pomoc při úrazech způsobených prací v kuchyňském prostředí. Rizikem v tomto okruhu nejsou jen úrazy či drobná poranění, ale i možný výskyt potravinových alergií. Znat zdravotní stav žáků je pro pedagoga opět podmínkou.

- **Práce s technickými materiály**

Za technické materiály jsou podle rámcového vzdělávacího programu považovány kov, dřevo a plast. Žáci získávají základní vědomosti o těchto materiálech a jejich vlastnostech. Poznávají nástroje, které se k práci s těmito materiály používají. S těmito materiály provádějí jednoduché práce, dodržují dané pracovní postupy a návody a učí se v nich orientovat. Volí si vhodné materiály, přiměřené technické postupy. Vybírají si ochranné pomůcky, které potřebují při práci a plnění zadaného úkolu. Svou volbou, kterou pedagog kontroluje, usměrňuje a napomáhá při ní, se žáci učí organizovat svou pracovní činnost. Současně poznávají, jaký význam má technika v životě člověka, jak se vyvíjí a usnadňuje práci v mnoha směrech, poznávají její vliv na životní prostředí. Uvědomují si jednotlivá řemesla a tradice, která na trhu práce existovali a existují. Velmi vhodné jsou v tomto směru besedy s vhodným souvisejícím tématem, exkurze do různých dostupných firem či podniků, aby měli žáci možnost spatřit jednotlivá řemesla a druhy práce v praxi a získali tak o využití technických materiálů a s nimi souvisejících řemesel ucelenější dojem. Opět je kladen pedagogem důraz na bezpečnost a hygienu při práci, na ochranu při práci s nástroji a poskytování první pomoci při poranění. Také zde by měl pedagog znát zdravotní stav svých žáků. Mnohé práce způsobují prašnost okolního prostředí a mohou se i zde vyskytnout nežádoucí alergické reakce, kterým je nutné předcházet. Při používání techniky pedagog žáky opakovaně upozorňuje na bezpečnostní pokyny při práci, které jsou u jednotlivých strojů vyvěšené na viditelných místech.

- **Práce s ostatními materiály**

Rámcový vzdělávací program charakterizuje jako ostatní materiály například modelovací hmotu, druhy papíru, keramickou hmotu a sklo. Tyto materiály souvisejí s podmínkami a vybaveností škol. Žáci jednotlivé druhy materiálů rozlišují, poznávají jejich vlastnosti, a jejich využití v praxi. Učí se volit vhodný postup práce v souladu s materiálem, správně vybírat a používat vhodné pracovní pomůcky a nástroje. Do tohoto okruhu patří i základní dovednosti ručních prací, výroba drobných oděvních, dekorativních a bytových doplňků, výrobků, které podléhají lidovým tradicím a zvykům. V tomto okruhu si žáci výborně rozvíjejí vlastní představivost, navrhují možnosti dekorací podle své vlastní fantazie. Pedagog poukazuje zejména na čistotu nejen při práci, ale i na čistotu samotného výrobku. Vhodným

působením doporučuje jistou míru estetiky, která ve školním věku spočívá zejména ve velké pestrobarevnosti či přílišném zdobení.

- **Provoz a údržba domácnosti**

V tomto okruhu se objevuje pojem, na který je kladen v současnosti velký důraz - finanční gramotnost. Osoby s mentálním postižením se s problémem snížené finanční gramotnosti mohou potýkat velmi často. Žáci se učí provádět jednoduché operace hotovostního i bezhotovostního platebního styku, seznamují se s místy, kde se takové platby mohou uskutečnit, zkoušejí si vyplňovat poštovní poukázky, bankovní platební příkazy. Také sestavují rozpočet pro provoz domácnosti, učí se pracovat s příjmy a výdaji, poznávají rizika jejich možné nerovnováhy a tím i následné dopady na domácnost. Uvědomují si význam úspory energií a vody při provozu domácnosti. Dále se blíže seznamují s celkovým chodem domácnosti, uvědomují si význam práce ostatních členů rodiny a vším, co s pojmem provoz a údržba domácnosti souvisí. Učí se ovládat jednoduché pracovní postupy při základních činnostech v domácnosti, orientují se v návodech pro obsluhu spotřebičů v domácnosti běžně používaných. Učí se udržovat nejen pořádek domácnosti, ale také správně zacházet s pomůckami, nástroji, náradím a zařízením domácnosti. Dalším cílem tohoto okruhu je naučit žáky správně používat vhodné prostředky při práci a znát možné nebezpečí dostupných čisticích prostředků. Opět je důležitou součástí hodin bezpečnost, hygiena a ochrana při práci. Žáci se učí poskytování první pomoci při úrazu elektrickým proudem nebo při zasažení chemikálií.

- **Svět práce**

Tento okruh je určen pouze žákům 8. a 9. ročníků. Je součástí volby povolání a žáci se zde blíže seznamují s trhem práce, s druhy pracovní činnosti vybraných profesí, poznávají charakter, náročnost, potřebné dosažené vzdělání pro jednotlivé pracovní pozice. Dále žáci získávají přehled o učebních oborech a středních školách. Učí se reálně posuzovat své možnosti, schopnosti a získané dovednosti v profesní oblasti s přihlédnutím k vlastním osobním zájmům, zdravotnímu a tělesnému stavu a také k potřebám v běžném životě. Učí se využívat dostupné profesní informace a poradenské služby pro výběr dalšího vzdělávání. Žáci se seznamují nejen se svými právy, ale také s povinnostmi, které vyplývají z pozice zaměstnance i zaměstnavatele. Pedagog v hodinách vytváří modelové situace, během kterých

se žák učí prezentovat svou osobu při ucházení o zaměstnání. Poznávají pojem nezaměstnanost, úlohu Úřadů práce, jejich využití a poradenskou pomoc při neúspěšném hledání pracovní pozice. Dále poznávají pojem podnikání a jeho nejčastější formy, drobné a soukromé podnikání. V těchto hodinách také probíhají besedy s odborníky, kteří prezentují jednotlivá učiliště, žáci jezdí na exkurze do různých učilišť nebo pracovních oborů, aby snáze získali představu o jednotlivých profesích. Seznamují se s místními regionálními podmínkami zaměstnanosti, které trh práce nabízí a jsou jim poukazovány i dopady nezaměstnanosti v daném regionu. Zde se tak přímo nabízí apelovat na žáky s potřebností a důležitostí získat další vzdělání, na jejich lepší uplatnitelnost a vyšší šanci získat pracovní pozici.

Podle rámcového vzdělávacího programu (2005) mají výše zmiňované okruhy společné cíle a tím se poukazuje na další podstatný význam pracovní výchovy.

Vedou žáky k rozvoji jemné i hrubé motoriky, k celkovému získání základní zručnosti, pracovní dovednosti a pěstují potřebné návyky v manuální oblasti. Vedou žáky k pozitivnímu vztahu k práci, k jejím výsledkům. Poznávají práci samostatnou, práci kolektivní, svou i společnou odpovědnost při dosahování požadovaných výsledků. Učí se porozumět novým pojmům, návodům, osvojují si orientaci v technické dokumentaci. Poznávají nové pracovní postupy a dovednosti, učí se překonávat a řešit nejrůznější situace v praktické části učiva. Používají vhodné pracovní nástroje, nářadí, pomůcky a zacházení s nimi. Plněním požadovaných úkolů poznávají význam přesnosti, systematickosti a vytrvalosti. Tím, že poznávají různorodost pracovních činností, mají možnost vytvářet si různé záliby a lépe pak využít svůj vlastní volný čas. Pracovní výchova je vede k orientaci v různých sférách lidské profesní činnosti, osvojením těchto poznatků mají možnost uplatnit při volbě povolání a společenského uplatnění. Významným získaným faktorem potřebným pro práci jsou zásady dodržování bezpečnosti a hygieny.

3.2 Pracovní výchova v základní škole speciální

Dle RVP ZŠS spadají hodiny pracovní výchovy do oblasti s názvem Člověk a svět práce. V původních osnovách, podle kterých se v některých ročnících ještě vyučuje, jsou hodiny pracovní výchovy spojeny s hodinami výtvarné výchovy. Také tyto hodiny a jejich vzdělávací cíle jsou určeny pro obě pohlaví, tedy pro dívky i chlapce. I v tomto typu školy je zvýšena

týdenní časová dotace pro hodiny pracovní výchovy oproti běžným školám. V průběhu školní docházky získávají vědomosti a dovednosti v rámci možností zohledňující jejich rozsah postižení v těchto tematických okruzích:

- Sebeobsluha
- Práce s drobným materiálem
- Práce montážní a demontážní
- Pěstitelské práce
- Práce v domácnosti
- Práce s technickými materiály

3.2.1 Význam cílů v tematických okruzích dle RVP TŠS - I.díl

Jednotlivé okruhy stupňují obtížnost souběžně s věkem žáků a zejména s jejich schopnostmi, které odpovídají jejich fyzickým i pracovním možnostem. Schopnosti a úroveň vědomostí jsou variabilní a individuální, proto je vzdělávacích cílů dosahováno za přispění nejvyšší možné míry mnohých podpurných opatření.

• Sebeobsluha

Do běžného života patří v případě těchto žáků sebeobsluha, jejíž míry dosažených dovedností se u jednotlivých žáků liší. Každý pokrok v tomto směru je znatelný nejen pro daného žáka, ale také pro jeho blízké okolí. Osvojené hygienické návyky a s nimi související sebeobslužné činnosti, péče o tělo, oblékání či svlékání oděvů, obouvání, udržování pořádku ve svých věcech i blízkém okolí považuje společnost za běžné prvky socializace, kterým se učí zdravá populace v předškolním věku, avšak pro žáky základních škol speciálních, zejména pro žáky s těžkým mentálním postižením to jsou mnohdy úkoly nelehké, mnohdy obtížné, ale bohužel někdy i nesplnitelné bez pomoci druhých.

• Práce s drobným materiálem

V běžném životě má každý jedinec své zájmy, koníčky, kterými si zpřijemňuje volné chvíli, relaxuje při nich, odreagovává se a podobně. Pro žáka speciální školy není taková činnost běžná. Práce s drobným materiálem nejen rozvíjí jeho jemnou motoriku a fantazii.

V mnohých případech může být i námětem pro volnočasové aktivity v dospělosti. Žáci při této práci poznávají netradiční materiály, učí se jednoduché postupy a reagují na doporučené rady. Je zcela možné, že právě v některé takové činnosti najdou inspiraci, zalíbení a budou ji vyžadovat i v následném životě. Mnohé školy nabízí i zájmovou činnost, v nichž se volným způsobem navazuje na náměty v hodinách pracovního vyučování. Tyto druhy práce a vytváření výrobků v hodinách pracovní výchovy žáky seznamují s kulturou společnosti, promítají se do nich tradice a zvyky společnosti, neboť v některých případech mají námětový charakter zaměřený na známé lidové tradice. Současně při těchto činnostech dochází k uvědomování si řemesel, která ve společnosti existují. Pomůcky v tomto směru vyžadují určitý druh bezpečnosti při práci, ostatně na bezpečnost učitel apeluje a důsledně nabádá na dodržování stanovených pravidel i v ostatních tematických okruzích.

- **Práce montážní a demontážní**

Práce montážní a demontážní jsou mezi žáky oblíbené. Z počátku mají charakter hry, během které se žáci seznamují s používanými stavebnicemi, postupně se zvyšují nároky na požadované tvary, na práci s předlohou, pak na následnou demontáž. Žáci si uvědomují význam pořádku a jeho udržování v pracovním prostoru, péči o používané pomůcky. Také zde je rozvíjena a posilována správná funkce jemné i hrubé motoriky.

- **Pěstitelské práce**

Během pěstitelských prací dochází u žáků k poznávání přírody, která jim již byla přiblížena v jiných předmětech. V těchto hodinách pozorují přírodu samotnou, její změny v jednotlivých ročních obdobích a s tím i související jevy. Mají možnost konkrétně vnímat, pěstovat a ošetřovat nenáročnou pokojovou i venkovní rostliny, poznávají druhy ovoce, lépe si tak mohou uvědomovat využitelnost flóry pro člověka nejen v oblasti výživy, ale také v oblasti zdravotnictví, estetiky a kultury okolního prostředí. Zároveň poznávají i rostliny jedovaté, je jim vštěpována opatrnost a vhodný přístup k těmto rostlinám tak, aby je neohrozily na životě. S tím opět úzce souvisí i drogová prevence, přiměřená rozumových schopnostem žáků. Žáci se také seznamují s drobnými zvířaty, jejich chovem, ale i s nebezpečím, ke kterému při neopatrném chování při styku se zvířaty může docházet. Osvojují si práci s jednoduchými nástroji a náradím. Podstatná je také již zmiňovaná bezpečnost při práci a dodržování doporučených opatření. I tato oblast má významný výchovný charakter pro budoucnost a žáci

si tak mohou konkrétně představit, co obnáší zahradnické a zemědělské profese a zvažovat, zda-li by je získaná znalost a zejména zkušenost v budoucnosti mohla ovlivnit při volbě učebního oboru a následného povolání.

- **Práce v domácnosti**

Práce v domácnosti je oblast, která je již žákům obeznámena. Setkávají se s ní během svého běžného života, aniž by si některé souvislosti uvědomovali. Již formou hry v předškolním věku si uvědomovali role dospělých členů rodiny, které si následně při dětské hře osvojovali a napodobovali je. Zejména dívkám jsou role maminek, kuchařek, uklízeček či hostitelek blízké. V tomto tématickém okruhu si žáci ve větší míře osvojují vhodné společenské návyky při stolování, nákupu, seznamují se zásadami zdravé výživy a jejího významu pro lidský organismus. S náměty v těchto hodinách souvisí i lehčí úklidové práce, udržování čistoty při práci a zejména bezpečnosti při používání úklidových prostředků, elektrických spotřebičů a při všech souvisejících úkonech. Také v této oblasti je nutné upozorňovat na volbu povolání, neboť některé druhy práce si žáci zkouší právě v takto zaměřených hodinách pracovní výchovy.

- **Práce s technickými materiály**

Za technické materiály se v tomto případě považují hlavně kov, dřevo a plasty. Tento vzdělávací okruh je většinou bližší chlapcům. Oni se ve svých dětských rolích měnili v opraváře, ve své fantazii se ztotožňovali s řemesly, jakými jsou například truhlářství, zednické práce, opraváři automobilů a podobně. Nyní se žáci s náradím a nástroji setkávají v realitě, učí se je správně používat, pokouší se nacházet vhodné jednoduché pracovní postupy. Uvědomují si využití a zejména používání ochranných pomůcek při práci a na bezpečnost a její dodržování je kladen větší důraz v souvislosti s přibývajícím náročností jednotlivých prací. Takto tématicky zaměřený celek hodin pracovní výchovy nabízí možnosti a úvahy o tom, k jakému řemeslu či pomocné práci žáci tíhnou.

3.2.2 Význam cílů v tématických okruzích dle RVP TŠS - II.díl

Význam pracovní výchovy v případě žáků těžce mentálně postižených a souběžně postižených více vadami spočívá zejména v připravenosti na běžný život. Jejich náročnost je nižší, požadavky jsou zjednodušené, obsah teorie zredukován tak, aby žáci byli schopni všemu porozumět. Postupně se zvyšuje náročnost na požadované cíle, na kvalitu provedeného

úkolů, je-li to v možnostech žáka. Tématické okruhy a jejich význam pro tento typ žáků jsou téměř totožné, jen zjednodušené.

- **Sebeobsluha**

Zde se žáci učí základním úkonům při svlékání, oblékání, také při obouvání a šněrování bot. Dále je v nich posilován smysl pro pořádek při ukládání oděvu. Hygienické návyky jsou důležité pro jistou míru samostatnosti, žáci se učí i spolupráci při hygieně. Nacvičují samostatné stolování, používání příboru, udržení čistoty při stolování.

- **Práce s drobným materiálem**

Tento okruh v žácích podporuje rozvoj základní manuální zručnosti, učí se vytvářet jednoduché postupy s jednoduchými materiály, pracují podle slovního návodu. Posilují tak hlavně hrubou i jemnou motoriku.

- **Práce montážní a demontážní**

Žáci formou konstruktivních stavebnic a her ovládají základní činnosti a dovednosti při práci. Poznávají vhodné tvary, barvy a pracují dle slovní rady, případně podle jednoduchého návodu.

- **Pěstitelské práce**

Žákům je optimální formou přibližován svět přírody v jednotlivých ročních obdobích, učí se poznávat pěstovat, pečovat a ošetřovat rostliny, používat potřebné nástroje a současně jsou pobízeni k udržování čistoty, dodržování pravidel bezpečnosti při práci, je-li to s ohledem na míru jejich postižení možné.

- **Práce v domácnosti**

Okruh má pro žáky s těžkým mentálním postižením veliký význam pro následný život. Přípravuje je na provádění drobných úkonů v domácnosti, učí se nakupovat a ukládat základní potraviny, připravují jednoduché pokrmy. Opět jsou žákům vštěpována pravidla hygieny a bezpečnosti.

I v tomto typu vzdělávání podle rámcového vzdělávacího programu mají tématické okruhy společné cíle. Žáci získávají základní hygienické a sebeobslužné návyky. Tím je alespoň

částečně zvyšována jejich samostatnost v běžném praktickém životě. Velmi významným cílem hodin pracovní výchovy je rozvoj jemné i hrubé motoriky, což vede k získání základních manuálních zručností a pracovních dovedností. Nezastupitelnou roli při dosažení cílů jsou prožitky radosti, úspěchů z vykonané práce, což napomáhá postiženým jedincům k pocitu seberealizace. Tuto svou seberealizaci mohou nadále rozvíjet při jednoduchých pracovních postupech v každodenním životě. Žáci si osvojují dovednosti při zacházení a používání pomůcek či drobného nářadí. Budoucí praktický život jim usnadňuje získání schopnosti obsluhovat běžné domácí spotřebiče. Během školní docházky mají žáci možnost poznávat různé pracovní činnosti, které mohou být nápomocí při vytváření zájmových činností a trávit tak smysluplněji svůj volný čas. V každém tématickém kruhu je zmiňované dodržování hygienických a bezpečnostních pravidel, které jsou důležité při práci. Tato osvojená pravidla jsou nezanedbatelnou součástí jejich následného života.

Pracovní výchova má ve výuce na základní škole speciální nezastupitelný význam. *“Cíleně se zaměřuje a systematicky ovlivňuje rozvíjení motorických schopností, manuálních dovedností a návyků žáků, čímž přispívá k jejich co nejsamostatnějšímu zapojení do každodenního života a umožňuje jim přípravu na vykonávání jednoduchých pracovních činností.”* (RVP TŠS, 2006, s. 51)

3.3 Pracovní výchova a mezipředmětové vztahy

Význam pracovní výchovy je posilován mezipředmětovými vztahy a naopak význam jednotlivých předmětů je upevňován formou praktického ověření v hodinách pracovní výchovy. V tomto případě jsou důležité například hodiny počtů, matematiky a geometrie, během kterých se žák seznamuje a osvojuje si jednotky délky podstatné pro měření, nanášení rozměrů, uplatňuje znalosti z geometrie při práci s papírem, modelování, při práci montážní a demontážní a zejména při tvorbě nákrešů a předloh. Důraz je kladen také na český jazyk, řečovou výchovu. Tyto předměty pomáhají rozvíjet slovní zásobu, užívat správnou terminologii a velmi důležité jsou při pojmenování předmětů, věcí, jevů, sestavování pracovních postupů a popisu vhodného využití výrobku. Slovní zásoba osob s mentálním postižením je celkově chudší, proto tento mezipředmětový vztah je významně podporován v průběhu celé školní docházky. V rámci pěstitelských prací jsou v nejbližším vzájemném vztahu využívány a vzájemně propojovány poznatky z přírodovědy, přírodopisu, ve vyšších

ročnících při práci s technickým materiálem žáci čerpají ze znalostí z předmětu fyziky. Hodiny vlastivědy a dějepisu poukazují na historický rozvoj společnosti a spolu s ní i vývoj práce. Vliv modernizaci mnohá řemesla a tradice potlačil, to však neznamená, že by měly zůstat opomíjeny. Poznáním historie může žák lépe pochopit současné podmínky pro manuální práci, ocenit a zhodnotit její význam. Při vlastivědě a zeměpisu si žáci uvědomují odlišnosti území, měst, krajů, států a světadílů a s tím související rozvoj průmyslu, zemědělství s ohledem na životní podmínky a zdroje nerostného bohatství. Poznávají tak i jiné druhy práce, se kterými nemají možnost se setkat. Je tím podporováno multikulturní pojetí světa.

3.4 Hodnocení žáků v hodinách Pracovní výchovy

„Učitel pracovního vyučování hodnotí žáka z mnoha stránek. Hodnotí nejen jeho vědomosti, dovednosti, návyky, ale i jeho zájmy, postoje, nadání, rychlost práce, množství chyb, kvalitu práce, přesnost, čistotu, estetický vzhled výrobku a originalnost řešení.“ (Lada, Voláková, 1982, s. 80) Ovšem jsou zde i další velmi podstatné faktory, které musí speciální pedagog při hodnocení práce zohlednit a zvážit. Těmi jsou individuální možnosti a schopnosti každého žáka, které mohou být v jistém smyslu i přes vysoké pracovní nasazení a snahu úkol splnit, překážkou. Pedagog musí zohlednit všechny psychické a fyzické předpoklady, které žáka při jeho práci ovlivňují. Finální podoba splněného úkolu nesmí být jediným kritériem k hodnocení. Olga Zelinková (2001) poukazuje na nebezpečí, které může při špatném hodnocení nastat. Dítě má přirozenou potřebu být chváleno, zejména v mladším kolektivu. Vágnerová (2004) uvádí, že pro osoby s mentálním postižením je typickým rysem jistá poznávací pohodlnost. Je jim vcelku jedno, co se učí, důležitá je pro ně materiální odměna, na pochvalu reagují pozitivně, což se podobá stimulaci učení v raném věku dítěte. I tento byť záporný fakt je třeba zohlednit, neboť pramení z postižení žáka a nemusí být způsobován záměrně.

Učitel by mohl svým neuváženým hodnocením snižovat sebevědomí neúspěšného žáka, vytvářet v něm pocit méněcenného jedince. Hodnocení pedagoga má značný vliv i na třídu, neboť žáci často toto hodnocení přebírají a své spolužáky tak v jisté míře vystavují nepříjemnému klimatu ve třídě. Olga Zelinková (2001) tento jev označuje jako snížené uspokojování sociálních potřeb každého jedince. Žák má potřebu být součástí kolektivu a jeho

začleňování při nevhodném způsobu hodnocení se může projevovat snahou na sebe upoutat pozornost vyrušováním, lhaním, vyťahováním se, přijetím role třídního šaška či jinou další neadekvátní a nepřiměřenou reakcí. Proto je významné vést děti, které mají potíže s učením, takovým způsobem, aby měly možnost zažívat úspěch. V této souvislosti poukazuje Pinskij (1978) na možný vznik následujícího problému. Touha po pochvale, uznání či úspěchu je přirozená, proto snaha o získání pozitivního hodnocení může některé žáky odvádět od plnění úkolu, neboť se příliš soustředí na očekávané hodnocení a vlivem tohoto psychického tlaku se zvyšuje jejich chybovost. Při nevhodném poukazování na důležitost a význam hodnocení může být žák zbytečně traumatizován, což značně sníží jeho pracovní výkon. Při hodnocení žáků je nutné zohledňovat druh, stupeň a míru postižení nebo znevýhodnění. Hodnocení na základní škole praktické dle Školského zákona § 51 probíhá podle klasifikačního stupně, slovním hodnocením nebo kombinací obojího. V základních školách speciálních se používá pouze slovní hodnocení. Iva Švarcová (2001) ve své knize charakterizuje hodnocení žáků v základní škole speciální jako velmi náročné a obtížné, neboť jak autorka podotýká, není možné shrnout do jedné číslice míru získaného naučení, pochopení učiva, míru samostatnosti žáka, nelze v ní zohlednit psychické problémy jednotlivců a závažnost jejich mentálního postižení.

3.5 Bezpečnost a ochrana zdraví při výchově a vyučování

Školský zákon (2012) stanovuje, že bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů při vzdělávání a s ním přímo souvisejících činnostech a při poskytování školských služeb zajišťují školy a školská zařízení, jak je uvedeno v § 29 školského zákona č.561/2004 Sb. a specifikováno v navazujících Vyhláškách č. 14/2005nSb., o předškolním vzdělávání, a č. 48/2005 SB., o základním vzdělávání. Byl vydán také Metodický pokyn č.j. 37014/2005-25 k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních zřizovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. (www.msmt.cz) Každý třídní učitel má v třídní knize základní osnovu poučení o bezpečnosti a ochraně zdraví. Žáci se s touto osnovou a jednotlivými body seznamují na začátku školního roku, toto seznámení potvrdí svým podpisem v přiloženém formuláři. Důraz je kladen zejména na první vstup do odborných učeben, kde je vyšší riziko úrazovosti kvůli technickému vybavení. Žáci jsou s jednotlivými bezpečnostními řády těchto učeben seznámeni a jsou patřičně poučeni

o možných rizicích a také o tom, jak jim předcházet. V průběhu celého školního roku dochází k opakovanému poučení. K hygienickým normám ve školství pak vydalo ministerstvo zdravotnictví Vyhlášku č. 410/2005 Sb.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v této souvislosti vydalo Věstník MŠMT 2006, ve kterém jsou také zakotveny povinnosti vyplývající z bezpečnosti a ochrany zdraví žáků. Jsou zde zahrnuty povinnosti žáků, předcházení rizikům, možná povolená omezení při činnosti žáků, zdravotní předpoklady ke konkrétním činnostem (lyžařské výcviky, turistické pobyty, pobyty v přírodě atd.), dále pak osobní ochranné prostředky, které je škola povinna poskytnout s ohledem na vlastní vyhodnocení rizik a náplň výuky, pravidla první pomoci a ošetření, doporučené osnovy pro již zmiňované poučení žáků, stanovení dozorů nad žáky a konkrétní opatření při praktickém vyučování a praktické přípravě, při tělesné výchově, výuce plavání, lyžařském výcviku, sportovně turistických kurzů, koupání, bruslení, dodržování bezpečnosti žáků při soutěžích a přehlídkách, zahraničních výjezdech. Dále tento Věstník obsahuje pokyny pro správný postup při úrazech žáků během pobytu ve škole i mimo školu, jejich evidenci, odpovědnost za škodu a sledování úrazovosti žáků.

Počty žáků a další podmínky pro vzdělávání

Vyhláška č. 73/2005 SB, kterou upravuje vyhláška 147/2011 stanovuje počty žáků ve třídách. V základní škole praktické je tento počet stanoven v rozsahu 6 – 14, v základní škole speciální je tento počet v rozsahu 4 – 6 žáků na třídu. Tyto počty lze navýšit, požádá-li ředitel školy svého zřizovatele o udělení výjimky pro překročení počtu daného vyhláškou.

3.6 Podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

RVP ZV – LMP a RVP ZŠS stanovuje pro úspěšné vzdělávání žáků potřebné zabezpečení jistých podmínek, které budou zohledňovat jejich potřeby. Pedagog musí zohledňovat zdravotní hlediska a respektovat individualitu a potřeby žáka. Měl by využívat všech podpůrných opatření při výuce a výchově, respektovat princip individualizace a diferenciaci vzdělávacího procesu a tomu přizpůsobit obsah, formu a metody výuky. Je kladen důraz na zajištění odborné výuky předmětů speciálně pedagogické péče jako například na

logopedickou péči, zdravotní tělesnou výchovu, znakový jazyk, nácvik prostorové orientace pro samostatný pohyb zrakově postižených či práce s kompenzačními pomůckami.

Školní prostředí je nutné upravovat s ohledem na mobilitu žáků, měly by být odstraněny architektonické bariéry. Kmenové třídy a odborné učebny by měly být vybaveny víceúčelovým a funkčním nábytkem. Vybavení odborných učeben je ovlivněno finančními možnostmi školy. Každá odborná učebna musí mít svůj vnitřní řád, ve kterém jsou uvedeny základní pravidla, která je nutné dodržovat při probíhání výuky. Jsou-li učebny vybaveny technickým zařízením, musí i tato zařízení mít vlastní pokyny k obsluze. Škola musí mít prostory pro nenáročnou pohybovou aktivitu v průběhu výuky i pro mimoškolní zájmovou činnost. Nezbytné jsou prostory pro odkládání oděvů, obuvi, ale také prostory pro ukládání pomůcek a přípravnou péči pedagoga. Dále by měla škola disponovat prostory, kde mohou probíhat hromadná setkávání žáků.

Velmi důležité pro úspěšné vzdělávání těchto žáků je dobrá komunikace a spolupráce s rodinou, se zákonnými zástupci. V tomto směru by škola a rodina měly být partneři, kteří se shodnou na potřebách žáka a vlivem kladného, vhodného a vzájemného působení bude proces vzdělávání pro žáka snadnější a úspěšnější. Rodiče mají možnost zúčastnit se výuky a akcí, které škola pořádá. Zde se školy často setkávají s některými překážkami. Zákonní zástupce v některých případech přikládají škole větší význam, než je schopna mít a poskytovat. Neoprávněně školu kritizují při některém selhávání vlastních potomků, aniž by si uvědomili skutečnost, že zejména rodina má plnit výchovnou a podpůrnou funkci při vzdělávání dítěte. Další překážkou v této spolupráci je nezájem rodičů nebo zákonných zástupců o průběh školní docházky, o hodnocení prospěchů a chování. V mladším školním věku tento nezájem vede ke vzniku neomluvené absence, za kterou žák nemůže. Ve vyšších ročnících pak tímto svým přístupem v mnohých případech umožňují zahálčivý život svého potomka a tím jsou zcela potlačeny všechny možné a dostupné motivační prostředky školy. Takový žák se pak stává problémovým a ohrožuje tak celý svůj budoucí život.

Spolupráce s ostatními školami, prezentace školy na veřejnosti je samozřejmostí. Zejména pracovní výchova nabízí možnosti, jak poukázat na tvořivost a zručnost některých žáků. Manuální dovednosti, sportovní nadání, zpěv a výtvarný projev – to jsou možnosti, v nichž žáci základních škol praktických a speciálních mohou úspěšně konkurovat žákům v hlavním vzdělávacím proudu. Mnohé školy již dnes pořádají výstavy, přehlídky, jarmarky tematicky

zaměřené na významné události v roce, během kterých se škola prezentuje právě vytvořenými výrobky žáků. V rámci regionálního školství jsou pořádány přehlídky manuální zručnosti žáků. Škola dále spolupracuje také se školskými poradenskými zařízeními, která pomáhají při diagnostice, rediagnostice, poradenských službách nebo při tvorbě individuálních plánů vzdělávání. Důležitá je spolupráce s lékaři, kteří svým odborným doporučením napomáhají kompenzovat handicap žáků. V rámci další spolupráce škola komunikuje s Odborem sociálně – právní ochrany dětí, Městskou policií, Policí ČR, Úřadem práce, se Středisky výchovné péče a neziskovými organizacemi, jejichž náplně práce souvisí se vzděláváním a výchovou dětí či mládeže.

Velkým přínosem při vzdělávání těchto žáků je působení asistenta pedagoga nebo asistenta pro sociokulturně znevýhodněné žáky. Pomáhá při výchovně vzdělávací činnosti, při komunikaci se žáky, s jejich zákonnými zástupci, při přípravě na výuku, školních akcích. Jeho pomoc je nezbytná v případě vzdělávání žáků se středně těžkým zdravotním postižením. Záporným aspektem je nedostatek financí pro zřízení pracovní pozice asistenta, školy by uvítaly větší počty těchto zaměstnanců, neboť jejich role při vzdělávacím a výchovném procesu je nezastupitelná. V nižších i vyšších ročnících jsou asistenti využíváni v průběhu celého školního roku hlavně ve třídách s oddělením, kde pomáhají dle individuálních potřeb jednotlivých žáků s osvojováním učiva, přípravou na vyučování a podobně. Asistenti jsou také k dispozici při doučování žáků, kteří z důvodu nemoci zaostávají ve znalostech.

3.7 Možnosti sekundárního vzdělávání

Po splnění povinné školní docházky mohou všichni pokračovat ve vzdělávání v jimi zvoleném učebním oboru. Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami mají možnost přípravy na budoucí povolání ve speciálních středních školách, speciálních školách, které jsou zřizovány v ostatních středních školách, v odborných učilištích a praktických školách, nebo integrací v běžných školách. Speciální střední školy umožňují získat vzdělání všem žákům s ukončenou povinnou školní docházkou se smyslovým, tělesným postižením a jsou také pro žáky s výchovnými problémy. Tito žáci se pro svůj handicap nemohou vzdělávat společně s ostatními žáky v běžných středních školách.

Speciální střední školy umožňují následné vzdělávání i pro běžnou populaci, ale jsou splněny jisté zdravotní požadavky zohledňující postižení žáků. Vzdělávání speciálních středních škol je rovnocenné vzdělání na běžných středních školách. Žáci získávají střední odborné vzdělání, úplné střední vzdělání, nebo úplné střední odborné vzdělání.

Střední odborná učiliště umožňují získat vzdělání vykonáním závěrečné zkoušky v učebních nebo studijních oborech.

Úplné střední vzdělání ukončené maturitní zkouškou nabízejí gymnázia.

Úplné střední odborné vzdělání mohou žáci získat na středních odborných školách, konzervatořích a středních odborných učilištích úspěšným složením maturitní zkoušky.

Specifickými druhy speciálních středních škol jsou praktické školy a odborná učiliště. Odborná učiliště mají ve svých jednotlivých učebních oborech upravené vzdělávací programy, jejichž rozsah odpovídá schopnostem žáků ze základních škol praktických a speciálních. Pokud i tak není v možnostech žáků zvládnutí daného učebního oboru, mohou se nadále připravovat v praktických školách. Praktické školy nabízejí přípravu neprofesní, která slouží k osvojování a upevňování manuálních dovedností a pracovních návyků. Ty jsou využitelné nejen jako pomocné práce, ale jsou důležitým vybavením i do běžného života.

Velkým přínosem a kladem speciálních škol je vysoká úroveň v oblasti speciální péče. I zde působí speciální pedagogové. Vyučovací metody směřují k reedukačním metodám, kompenzačním metodám a k celkovému rozvoji postiženého jedince. Tyto školy mají i další podstatnou výhodu, jsou při nich možnosti internátního pobytu. Internáty nabízejí ve svých mimoškolních aktivitách i rehabilitační funkci.

Odborná učiliště nabízejí různou škálu učebních oborů. Délka vzdělávání je stanovena na 2 až 3 roky. V těchto oborech převažuje především již mnohokrát zmiňovaná manuální zručnost, významnou součástí je odborný výcvik. Specifické vzdělávací metody a formy práce jsou uplatňovány při teoretické výuce i při odborném výcviku. Ukončení odborné přípravy v tomto typu učilišť spočívá v úspěšném složení závěrečné zkoušky.

Celé sekundární vzdělávání není uzavřenou soustavou. Prochází změnami a revizemi, ve kterých se zohledňuje poptávka regionálního pracovního trhu. V tomto smyslu jsou

posilovány kompetence ředitelů formou volitelných předmětů, v nichž se mohou promítnout požadavky konkrétních učebních oborů.

4 SHRNU TÍ TEORETICKÉ ČÁSTI

Vypracování této práce poukázalo na podstatný a nezastupitelný význam pracovní výchovy pro žáky základních škol praktických a speciálních. Význam jejího kladného působení lze spatřovat v mnohých aspektech.

Jedním z důležitých významů je fakt, že působení tohoto předmětu vede žáky k jisté samostatnosti v manuální oblasti, která jim celkově usnadňuje proces socializace.

Dalším důležitým významem je zdokonalování v manuální zručnosti, během kterého si žáci uvědomují své možnosti, schopnosti a předpoklady pro budoucí volbu povolání, pro výběr volnočasových aktivit, učí se postojům a přístupům k práci.

Neopominutelným významem pracovní výchovy je také skutečnost, že v tomto předmětu se žáci opakovaně setkávají s pravidly a pokyny, které souvisí s jejich bezpečností. V žádném jiném předmětu školní vzdělávací soustavy není bezpečnost, poskytování první pomoci a hygieny zastoupena v takové míře jako v pracovní výchově.

5 PRAKTICKÁ ČÁST

Cílem praktické části této práce je metodou studia školské legislativy a rámcových vzdělávacích programů základních škol hlavního vzdělávacího proudu, základních škol praktických a základních škol speciálních porovnat rozdíly v časových dotacích hodin pracovní výchovy. Po metodě studia, které je shrnuto v tabulkách 1 - 4, následuje porovnání zjištěných skutečností – tabulka 5.

Dále byly prováděny metodou pozorování následky v hodinách pracovní výchovy v základní škole praktické a speciální, zejména v jejich finální části.

5.1 TABULKY PRO KOMPARACI VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMU

Tabulka 1: RVP pro základní vzdělávání

Vzdělávací oblasti	Vzdělávací obory	1. stupeň	2. stupeň
		1. – 5. ročník	6. – 9. ročník
		Minimální časová dotace	
Jazyk a jazyková komunikace	Český jazyk	38	16
	Jiný jazyk	9	12
Matematika a její aplikace		22	16
Informační a komunikační technologie		1	1
Člověk a jeho svět		12	-
Člověk a společnost	Dějepis	-	12
	Výchova k občanství		
Člověk a příroda	Fyzika	-	22
	Chemie	-	
	Přírodopis	-	
	Zeměpis	-	
Umění a kultura	Hudební výchova	12	10
	Výtvarná výchova		
Člověk a zdraví	Výchova ke zdraví	-	11
	Tělesná výchova	10	
Člověk a svět práce		5	4
Průřezová témata		P	P
Disponibilní časová dotace		9	11
Celkem povinná časová dotace		118	122

Zdroj: RVP ZV s přílohou upravující vzdělávání žáků s LMP, Praha, VÚP, 2006

Tabulka 2: RVP ZV s přílohou upravující vzdělávání žáků s LMP

Rámcový učební plán pro základní vzdělávání upravující vzdělávání žáků s LMP			
Vzdělávací oblasti	Vzdělávací obory	1. stupeň	2. stupeň
		1. – 5. ročník	6. – 9. ročník
		Minimální časová dotace	
Jazyk a jazyková komunikace	Český jazyk	33	19
	Jiný jazyk	-	4
Matematika a její aplikace		22	20
Informační a komunikační technologie		2	4
Člověk a jeho svět		12	-
Člověk a společnost	Dějepis	-	8
	Výchova k občanství		
Člověk a příroda	Fyzika	-	13
	Chemie	-	
	Přírodopis	-	
	Zeměpis	-	
Umění a kultura	Hudební výchova	10	8
	Výtvarná výchova		
Člověk a zdraví	Výchova ke zdraví	-	2
	Tělesná výchova	15	12
Člověk a svět práce		15	20
Průřezová témata		P	P
Disponibilní časová dotace		9	12
Celkem povinná časová dotace		118	122

Zdroj: RVP ZV s přílohou upravující vzdělávání žáků s LMP, Praha, VÚP, 2006

Tabulka 3: RVP ZŠS – I. díl

Rámcový vzdělávací program pro základní školu speciální – I. DÍL			
Vzdělávací oblasti	Vzdělávací obory	1. stupeň	2. stupeň
		1. – 6. ročník	7. – 10. ročník
		Minimální časová dotace	
Jazyk a jazyková komunikace	Čtení	16	12
	Psaní	10	7
	Řečová výchova	12	4
Matematika a její aplikace	Matematika	12	12
Informační a komunikační technologie		2	4
Člověk a jeho svět		16	-
Člověk a společnost		-	8
Člověk a příroda		-	12
Umění a kultura	Hudební výchova	18	8
	Výtvarná výchova		
Člověk a zdraví	Výchova ke zdraví	-	2
	Tělesná výchova	18	12
Člověk a svět práce	Pracovní výchova	21	22
Průřezová témata		P	P
Disponibilní časová dotace		10	11
Celková povinná časová dotace		135	114

Zdroj: RVP ZŠS, Praha, VÚP, 2006

Tabulka 4: RVP ZŠS – I. díl

Rámcový vzdělávací program pro základní školu speciální – II. DÍL		
Vzdělávací oblasti	Vzdělávací obory	1. – 10. ročník
		Počet hodin týdně
		Minimální časová dotace
Člověk a komunikace	Rozumová výchova	30
	Řečová výchova	20
Člověk a jeho svět	Smyslová výchova	50
Umění a kultura	Hudební výchova	10
	Výtvarná výchova	10
Člověk a zdraví	Pohybová výchova	20
	Zdrav. těl. výchova nebo	40
	Rehab.těl. výchova	
Člověk a svět práce	Pracovní výchova	20
Disponibilní časová dotace		10
Celková povinná týdenní časová dotace		230

Zdroj: RVP ZŠS, Praha, VÚP, 2006

Tabulka 5: Komparace časových dotací

Komparace časových dotací							
Typ základního vzdělávání	RVP ZV		RVP ZV - LMP		RVP ZŠS I.díl		RVP ZŠS II.díl
	1.-5.	6.-9.	1.-5.	6.-9.	1.-6.	7.-10.	1.-10.
Počet hodin PV	5	4	15	20	21	22	20

Z výše uvedené tabulky je patrné, že v základních školách praktických a speciálních jsou vyšší časové dotace hodin pracovní výchovy.

Rámcové vzdělávací programy nabízejí i disponibilní hodiny, jejich využití a následné přiřazení k nějaké vzdělávací oblasti je plně v kompetenci ředitele školy. Využití těchto hodin je následně závazné v školním vzdělávacím programu každé školy.

Je tedy možné, že některé hodiny PV mohou být navýšeny o tyto disponibilní hodiny. To ovšem nemění výsledky komparace, hodiny pracovní výchovy v oblasti speciálního školství jsou stále vyšší než v hlavním vzdělávacím proudu.

5.2 NÁSLECHY – UKÁZKY OSVOJENÝCH DOVEDNOSTÍ

Základní škola praktická

Třída: 9. ročník ZŠP – chlapci

Předmět: Pracovní výchova

Hodina: rozsah 6 – 9 hodin PV

Počet přítomných žáků: 12

Téma vyučovací hodiny: Práce s kovem – řezání, pilování, broušení, lakování

Cíl: Výroba zahradnické lopatky

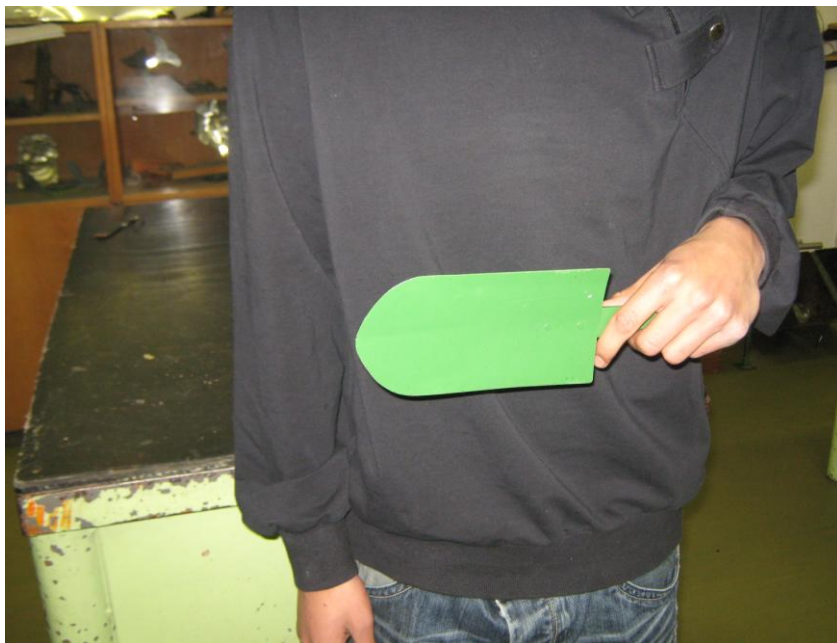
Obrázek 1: Ukázka řezání

Obrázek 2: Ukázka pilování

Obrázek 3: Ukázka vyhotoveného výrobku

Třída: 9. ročník ZŠP – dívky

Předmět: Pracovní výchova

Hodina: rozsah 6 – 9 hodin PV

Počet přítomných žáků: 10

Téma vyučovací hodiny: Ruční práce – vyšívání náročnějších vzorů

Cíl: Zhotovení vyšívané dekorace

Obrázek 4: Ukázka ruční práce - vyšívání

Obrázek 5: Ukázka ruční práce: vyšívání

Obrázek 6: Ukázka ruční práce - vyšívání

Základní škola speciální

Třída: 10. ročník ZŠS – dívky

Předmět: Pracovní výchova

Hodina: rozsah 2 - 5 hodin PV

Počet přítomných žáků: 6

Téma vyučovací hodiny: Ruční práce – vyšívání

Cíl: Práce v domácnosti a s drobným materiálem

Obrázek 7: Ukázka ruční práce - vyšívání

6 SHRNU TÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI

Cílem praktické části bylo metodou studia a následného porovnání poukázat na rozdílnost časových dotací hodin pracovní výchovy v jednotlivých typech škol – běžné základní školy, základní školy praktické a základní školy speciální.

Jednotlivé časové dotace jsou v tabulkách č. 1 – 4 zvýrazněny zelenou barvou. Komparace jednotlivých rámcových vzdělávacích programů poukázala na skutečnost, že v základních školách praktických a speciálních jsou vyšší časové dotace hodin pracovní výchovy. Žáci tak mají větší prostor a možnost plnit požadované cíle, osvojovat si různé manuální dovednosti.

Náslechy v hodinách pracovní výchovy fotografickou dokumentací poukazují na získané dovednosti žáků. Záměrně byly náslechy prováděny v posledních ročnících základních škol praktických a speciálních, neboť v těchto ročnících již mají žáci osvojené mnohé dovednosti, upevněné vhodné pracovní návyky a získané potřebné vědomosti.

Praktická část jako celek zobrazuje skutečnost, že základní školy praktické a speciální jsou pro žáky s mentálním postižením ve své existenci nezastupitelné. Svými podpůrnými opatřeními, což jsou i vyšší časové dotace hodin v předmětech a menší kolektivy ve třídách, umožňují žákům dle jejich schopností a možností postupné osvojování a získávání znalostí, zkušeností a manuálních zručností, které jim ulehčí jejich míru samostatnosti a i následnou socializaci v dospělosti.

7 ZÁVĚR

Vzdělávat osoby s různým druhem postižení je smysluplná práce speciálních pedagogů. Je to práce náročná na přípravu, neboť každý jedinec má své osobní pracovní tempo a skladba hodiny tomu musí odpovídat. Je to práce, v níž nelze spatřovat dosažené výsledky ihned. Je to dlouhodobé soustavné vzdělávací a výchovné působení na žáka, jehož výsledkem má být co nejoptimálnější míra dosažené socializace v běžné společnosti a připravenost na následné sekundární vzdělávání. Po splnění povinné školní docházky opouštějí základní školu a volí si obor sekundárním školství. Výběr vzdělávacího oboru a školy pomáhá ujasnit i pracovní výchova, během které si žáci měli možnost osvojit různé druhy prací a zvolit si, která oblast materiální výroby je jim nejbližší.

Tito žáci patří do skupiny ohrožených jedinců při uplatnění na trhu práce z důvodů svého zdravotního postižení, nebo z důvodů nepodnětného sociálního prostředí v oblasti sociálně patologických jevů.

Úspěšné ukončení sekundárního vzdělání je problémem pro některé jedince se sociálním znevýhodněním. Tento problém je negativním projevem měst, ve kterých jsou sociálně vyloučené lokality a vyšší nezaměstnanost. Jedinci, kteří v těchto lokalitách žijí, často přebírají nevhodné vzorce chování, špatné sociální hodnoty a normy. Odborníci poukazují na předškolní vzdělávání jako na mimořádný, důležitý a neopakovatelný proces, který slouží k utváření budoucí osobnosti každého jedince v rámci rozvoje jeho psychických a fyzických předpokladů. Pro děti se speciálními vzdělávacími potřebami je včasná intervence faktem, který ovlivňuje, s jakým úspěchem budou schopni akceptovat nároky školského systému. Zákonní zástupci v mnohých případech selhávají v důsledné výchově a dysfunkce rodiny jako základní instituce se nevhodně promítá do předškolního i školního věku dítěte. Odrazem špatné včasné intervence jsou děti nedostatečně připravené na školní docházku, děti nedostatečně motivované k získání vzdělání. Marie Vágnerová (2004) v této souvislosti podotýká, že opoždění v oblasti sociální je velmi často spojeno s mentálním postižením. Děti takto postižené dle jejích slov nemají vhodnou míru k postupnému osamostatnění, nemají tak potřebnou míru emancipace. Učitelé pak musí vynaložit nemalé úsilí k tomu, aby tento záporný jev potlačili, nebo alespoň minimalizovali. V běžných rodinách, v nichž se tento jev neobjevuje, se většině žáků podaří úspěšně zvládnout zvolený obor a získat výuční list.

Zlepšení celého problému lze spatřovat v předškolním vzdělávání. Již bylo zmíněno, jak významné je toto období pro správný rozvoj dítěte. Selhává-li v tomto případě rodina, je nutné posilovat ostatní aspekty, které se mohou na zdárném vývoji dítěte podílet a částečně minimalizovat jeho nesprávný rozvoj.

Předškolní vzdělávání má svůj opodstatněný význam. Bohužel se však potýká s problémy ohledně nedostatečné kapacity. Tato zařízení jsou přeplněná, v mnohých městech ani nepokryjí zájem rodičů. Řešením tohoto problému napomohlo i zřizování přípravných tříd. Tyto třídy jsou zřizovány jak při běžných základních školách, tak i při školách praktických či speciálních. V současnosti jsou za to školy spadající do sekce speciálního školství kritizovány, jsou obviňovány z toho, že v těchto přípravných třídách je dětem omezena možnost nástupu do běžné základní školy. Tato kritika je neoprávněná. Přípravné třídy pracují podle rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání a všichni žáci, pokud nemají již diagnostikované závažné postižení, přichází k zápisu do prvních tříd do základního vzdělávacího proudu. Přípravné třídy mají svůj význam, neboť jsou v mnohých případech svou náplní jistou kompenzací nevhodné socializace v dětském věku. Prvořadým úkolem přípravných tříd je doplňování rodinné výchovy. Každodenně poskytují dětem mnohostranné podněty přiměřené předškolnímu věku dítěte a tím se aktivně podílejí na jejich rozvoji a učení. Denní program je cílený, smysluplný a velmi obohacující v jejich socializaci. Současně se při výchově zohledňují individuální potřeby a možnosti u všech dětí. Předškolní vzdělávání plní i úkol diagnostický, zejména u dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, u nichž je patrná nerovnoměrnost ve vývoji, nebo zdravotní a sociální znevýhodnění. Včas poskytnutá odborná pedagogická péče zlepšuje jejich šance pro úspěšné plnění základního vzdělávání. Všeobecně se v předškolním vzdělávání uplatňuje prožitkově učení hrou, využívají se různé příležitosti poskytující praktické ukázky životních situacích, probíhá spontánní sociální učení, relaxační činnost a zejména didakticky řízená činnost pedagoga. Nezastupitelný význam má i logopedická péče o děti, které ještě nemají osvojenou a ucelenou správnou výslovnost řeči. S ohledem na již zmiňovanou přeplněnost předškolních zařízení v mnohých městech je přípravná třída poslední možností, kam umístit žáka s dodatečným odkladem, který bývá udělen v prvních měsících školního roku. V té době již mají ostatní předškolní zařízení maximální kapacitu naplněnou a mnohým dětem a jejich zákonným zástupců zbývají přípravné třídy jako poslední možností. Podmínkou vřazení dítěte do takové třídy je dovršení věkové hranice 5 let před začátkem školního roku. Dalším kritériem pro

vřazení dítěte do přípravné třídy je písemné potvrzení zákonných zástupců, že jsou sociálně znevýhodněni. Náhradní řešení nedostatečné kapacity v předškolních zařízeních mohou také poskytnout neziskové organizace a také již nyní legislativně umožněné předškolní kluby. Dítě před nástupem do základního vzdělávání získá alespoň částečné základy v oblasti osobní hygieny, kompenzaci logopedických potíží, norem slušného chování a bude schopno reagovat na autoritu. Školní prostředí pak již pro něj nebude tak velkou neznámou.

Při všech formách vzdělávání dětí a žáků je velmi důležitá motivace, kladné hodnocení jejich snahy a práce, povzbuzování k dosažení daných cílů. Významnou roli v motivačním procesu základního speciálního vzdělávání hraje předmět Pracovní výchova, neboť zde se žáci učí základním přístupům, dovednostem a možnostem, objevují v sobě vlohy či záliby k jistým druhům práce. Ne každý je schopen obstát všem požadovaným úkolům, při opakovaném neúspěchu snadno započatou činnost opouští. Pracovní výchova ho svým manuálním pojetím učí setrvávat u rozpracované činnosti. Tím, že jsou mnohé výsledky práce v hodině pracovní výchovy více hmatatelné než v ostatních teoretických předmětech, nabízí prostor k posilování motivace, kladnému přístupu k práci, ke snaze splnit požadovaný cíl a být pochválen.

Žáci poznávají hodnotu nejen práce jako takové, ale právě i hodnotu vytvořených výrobků, jejich využitelnost. Zároveň je tento předmět učí reálně odhadnout své vlastní možnosti, schopnosti a dovednosti, ze kterých lze při volbě povolání vycházet. Tyto hodiny vzhledem ke své náplni umožňují volnější atmosféru, během které se žáci více projevují a pedagogům skýtá větší možnost žáky lépe poznat, pozorovat jejich přístup k učivu a práci, odhadnout jejich schopnost pro daný úkol a tuto schopnost dále posilovat a rozvíjet. V této možnosti tkví význam pracovní výchovy. Objevit nadání, talent, snahu a vhodný přístup k různému druhu manuální činnosti a všechny tyto objevené skutečnosti v žácích posilovat, kladným hodnocením povzbuzovat a vybízet k jejich využití pro další vzdělávání či praktický život.

Jak již bylo zmíněno v úvodu této práce, současné školství podléhá mnoha změnám. Od příštího školního roku dojde k úpravám rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Je tedy oprávněné se domnívat, že jisté změny zaznamená i speciální školství. Jedním z pojmů, které předesílají zmiňované změny, je integrace. Tento pojem není pro odbornou veřejnost cizí. Vzdělávání integrovaných žáků na běžných základních školách probíhá již řadu let, v současnosti téměř každá škola v celé své soustavě vzdělává několik integrovaných žáků. Pedagogický slovník (2008) pojem integrace popisuje jako přístupy

a způsoby, které umožní jedincům se zvláštními vzdělávacími potřebami začlenit se do hlavního vzdělávacího proudu. Cílem integrace je poskytnout tuto možnost i jedincům, kteří mají těžké a trvalé zdravotní postižení. Druhým často zmiňovaným pojmem je inkluze. Podle Pedagogického slovníku (2008) je inkluze možností vzdělávat v běžném typu škol všechny žáky bez ohledu na jejich fyzické, intelektuální, emocionální, sociální, jazykové nebo jiné další podmínky. Oba tyto termíny by měly svým naplněním vést k potlačení nevhodných diskriminačních projevů v každé společnosti. Majoritní společnost se jejich realizací bude učit více respektovat odlišnosti každého jedince.

Realizací inkluze by zřejmě došlo k zániku škol samostatně zřízených pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Naše školství však není na tak zásadní kroky připravené. Nedostatek ekonomického, personálního, materiálního zajištění celého procesu brání uskutečnění inkluzivního vzdělávání a poukazuje na nutnost věnovat se zvážení, zda-li je integrace a inkluze v předesílané míře vhodná, případně těmto úpravám věnovat ještě mnohá úsilí napříč legislativou, která odráží společenské potřeby. V opačném případě bude výsledkem těchto změn přetěžovaný, traumatizovaný, neúspěšný žák, který bude přirozenou selekcí dětského kolektivu vytlačen na jeho okraj. Ztratí zájem o učivo, o snahu dál rozvíjet své možnosti a schopnosti v základním, ale i v sekundárním školství. Tyto změny by nevratně poškodily nejen žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, ale i žáky v hlavním proudu, neboť by se těmito nedůslednými kroky mohla snížit úroveň celého základního vzdělávání.

Integrace a inkluze může být cesta správným směrem, je však nutné podotknout, že ne všichni jedinci jsou schopni po této cestě kráčet a dojít k požadovanému cíli.

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK

Seznam obrázků

Obrázek 1: Ukázka řezání	59
Obrázek 2: Ukázka pilování	60
Obrázek 3: Ukázka vyhotoveného výrobku	60
Obrázek 4: Ukázka ruční práce - vyšívání	61
Obrázek 5: Ukázka ruční práce: vyšívání.....	62
Obrázek 6: Ukázka ruční práce - vyšívání	62
Obrázek 7: Ukázka ruční práce - vyšívání	63

Seznam tabulek

Tabulka 1: RVP pro základní vzdělávání.....	54
Tabulka 2: RVP ZV s přílohou upravující vzdělávání žáků s LMP.....	55
Tabulka 3: RVP ZŠS – I. díl	56
Tabulka 4: RVP ZŠS – I. díl	57
Tabulka 5: Komparace časových dotací.....	58

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

FISCHER, S., ŠKODA, J. *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. 205 s. ISBN 978-80-7387-014-0

LADA, S., VODÁKOVÁ, J. *Didaktika pracovního vyučování*. Praha: SPN, 1982. 158 s.

LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. 1.vyd. Praha: Portál, 1999. 208 s. ISBN 80-7178-205-X

MICHALIK, J., POTMĚŠIL, M., KRHUTOVÁ L., NOVOSÁD, L., MLČÁKOVÁ, R., POLÍNEK D. M. *Osoby se zdravotním postižením – speciálně pedagogické aspekty komunikace*. 1.vyd. Pardubice: Silueta, 2010. 278 s. ISBN 978-80-86417-09-7

MŠMT. *Vzdělávací program zvláštní školy*. 1.vyd. Praha: Septima, 1997. 96 s. ISBN 80-7216-025-7

PINSKIJ, B. I. *Psychologie pracovní činnosti žáků zvláštní školy*. 1.vyd. Praha: SPN, 1978

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. 4.vyd. Praha: Portál, 2009. 488 s. ISBN 978-80-7367-503-5

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 5.vyd. Praha: Portál, 2008. 322 s. ISBN 978-80-7367-416-8

ŠTOČEK, M. *Rukověť základní školy a základní školy speciální*. Nový Bydžov: aTre, v. o. s, 2012/2013. 150 s.

ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. 178 s. ISBN 80-7178-506-7

ŠVARCOVÁ, I. *Vzdělávací program pomocné školy a přípravného stupně pomocné školy*. 2.vyd. Praha: Septima, 1997. 64 s. ISBN 80-7216-030-3

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál 2004, 872 s. ISBN 80-7178-802-3

VALENTA, M., MÜLLER, O., VÍTKOVÁ, M., KOZÁKOVÁ, Z., STRNADOVÁ, I., MUŽÁKOVÁ, M. *Psychopedie* 4.vyd. Praha: Parta, 2009. 368 s. ISBN 978-80-7320-137-1

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ, *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením*. 1.vyd. Praha: Tauris, 2006. 218 s. ISBN 80-87000-02-1

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ, *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání žáků v základní škole speciální. Pilotní verze*, Praha, VÚP, 2006. 109 s.

ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 272 s. ISBN

ZELINKOVÁ, O. *Poruchy učení*. 11.vyd. Praha: Portál, 2009. 264 s. ISBN 978-80-7367-514-1

Seznam použitých internetových zdrojů

www.msmt.cz

BIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Simona Žáková

Obor: Speciální pedagogika – vychovatelství

Forma studia: kombinované

Rok: 2013

Počet stran bez příloh: 60

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů české literatury a pramenů: 17

Počet titulů zahraniční literatury: 0

Počet internetových zdrojů: 1

Vedoucí práce: PaedDr. Viola Rašínová